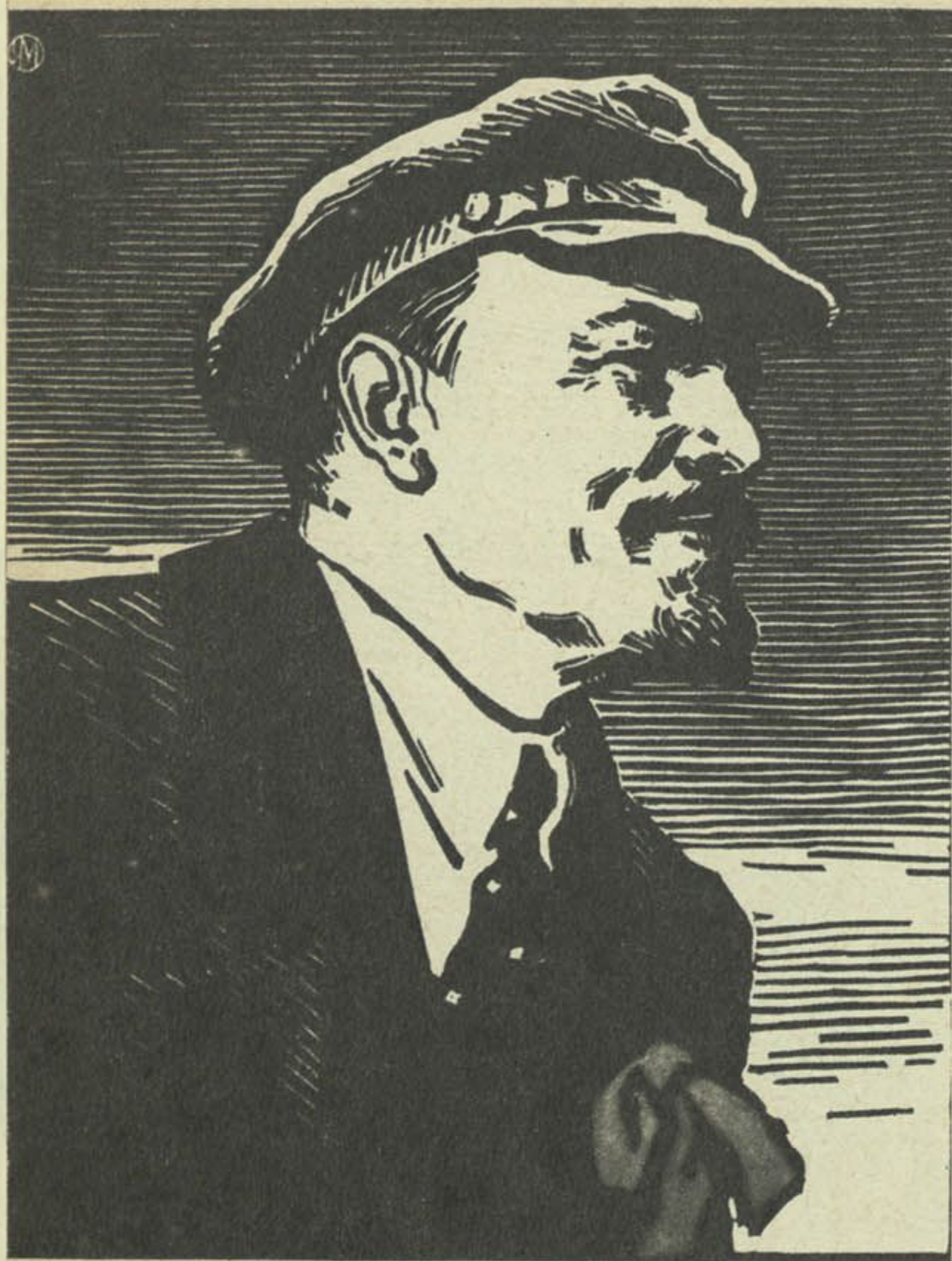

1 МАЯ

РАБОТНИЦА
І СЯЛЯНКА

№4 КРАСАВІК 1964

Словы А. РУСАКА
Музыка І. КУЗНЯЦОВА

НАШ РОДНЫ ЛЕНІН

Зашуміце, пушчы,
Ды па ўсёй старонцы
Аб тым чалавеку,
Што прынёс нам сонца,
Што прынёс нам сонца,
Што прынёс нам волю,
Азарыў навекі
Светлую нам долю.

Прыпеў:

Ленін, наш родны Ленін,
У сэрцах нашых вечно ён живе. } 2 разы

Даў ён людзям крылле,
Што імчыць да зор іх.
Даў ён тую сілу,
Што руйнуе горы.
Што руйнуе горы,
Што спыняе рэкі,

Што прыносіць шчасце,
Радасць чалавеку.

Прыпеў.

Зашуміце, пушчы
Беларусі роднай,
Што навекі стала
Светлаю, свабоднай.
Светлаю, свабоднай,
Вечна маладою,—
Ленінскае сонца
Свеціць па-над ёю.

Прыпеў.

Moderato

За-шу-мі-це, пушчы, ды па ўсёй ста-ронцы, аб тым ча-ла-
-ве-ку, што пры-нёс нам сон-ца, што пры-нёс нам
сон-ца, што пры-нёс нам во-лю, а-за-рыў на-
-ве-кі свет-лу-ю нам до-лю Ле-нін
наш род-ны Ле-нін, у сэр-цах на-шых веч-на
ён жы-ве. -ве. Даў ён

Прыпеў:
(арскава)

1. 12. Жаксц.

Вонладна мастака Н. Галіцкага

12 красавіка ўся наша краіна ў трэці раз адзначае Дзень касманаўтыкі. Тры гады мінула пасля першага палёту чалавека ў міжпланетную прастору. Гэтым першым чалавекам быў грамадзянін Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, камуніст, лётчык Юрый Аляксеевіч Гагарын.

Мінулы — 1963 год азнаменаваўся вялікай падзеяй. У космас паднялася першая ў свеце жанчына-касманаўт Валянціна Уладзіміраўна Церашкова.

Савецкі народ ганарыцца сваімі героямі-касманаўтамі Юрыем Гагарыным, Германам Цітовым, Андрыеям Нікалаевым, Паўлам Паповічам, Валянцінай Церашковай, Валерыем Быкоўскім.

Масква. Красная плошча. 22 чэрвеня 1963 года. М. С. Хрушчоў з савецкімі касманаўтамі В. У. Церашкавай і В. Ф. Быкоўскім.

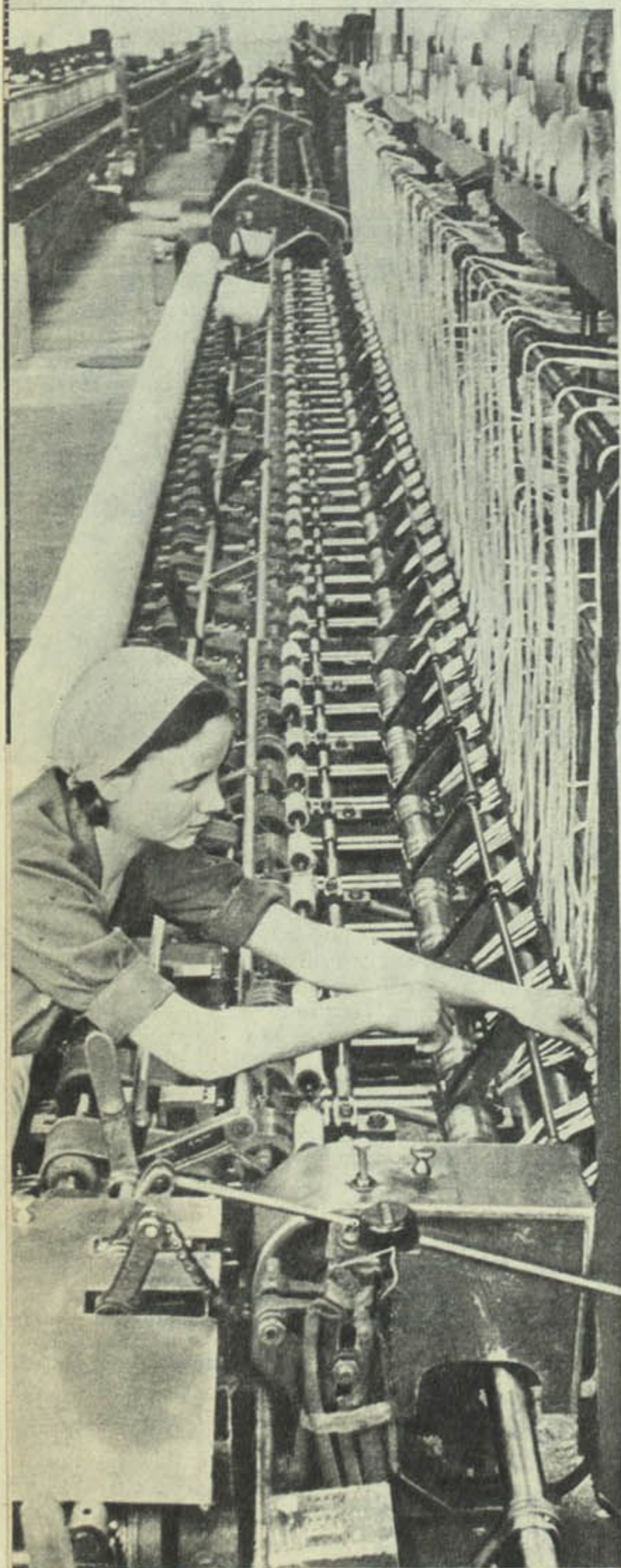
Фота А. Усцінава.

З Германам!

Іван ШАМЯКІН

Мінскі камвольны камбінат. Ударніца камуністычнай працы Ольга Ярэц працуе толькі на выдатна.
Фота І. Змітровіча.

Вясна...

Мастакі ўсіх часоў і народаў пісалі яе, вясну, у выглядзе дзяўчыны-красуні. У гэтым сімвале глыбокі сэнс. Абуджаецца прырода, нараджаецца жыццё. Але гэта не пачатак пачатку, не першыя няўпэўненыя крокі дзіцяці. Гэта ўрачыстае і пераможнае шэсце — узлёт і спеў — усяго таго хараства, якім багата наша зямля. У сваёй маладой сіле і росквіце, у найпрыгажэйшым убранні, сапраўды, як тая красуня, ідзе вясна з поўдня на поўнач, саграваючы зямлю і сэрцы людскія. І ўсё жывое славіць яе найлепшай музыкай, спевам, найвышэйшымі гімнамі жыцця і шчасця.

Але не толькі ў пазтаў і мастакоў, але ва ўсіх людзей ёсць і другі сімвал вясны — сейбіт. Вобраз яго ў кожнага народа свой, нацыянальны. Але ў галоўных рысах ён аднолькавы: з сяўнёй на плячы крочыць чалавек па нагрэтай сонцам зямлі і кідае залатыя зярняты ў мяккую раллю. Ідзе сейбіт. Гучыць ціхая і ласкавая музыка зярнят, дажджу, пераможная музыка першых усходаў — нараджэння новага жыцця, новага багання.

Трывалыя, устойлівыя пазычныя сімвалы, але вясна ад вясны ў звычайным рэалістычна-жыццёвым разуменні адрозніваецца. Кожная мае свае характэрныя рысы, свае прыкметы, непаўторныя асаблівасці.

А ў наш час вялікіх рэвалюцыйных пераўтварэнняў, відаць, паззія адстае ад імклівай хады гісторыі. Хіба такі ён цяпер, на сацыялістычных палях, традыцыйны вобраз сейбіта? Даўно здадзена ў музей сявёны, а сам сейбіт перасеў на трактар, на агрэгат сеялак, на аўтамабіль, нават на самалёт і адтуль, з неба, дзе, па разуменню нашых дзядоў, жылі бог ды анёлы, сыпле на «грэшную» зямлю ўгнаенне, зерне і хімікаты. І зямля з ласкаю і радасцю прымае гэтыя «дары нябесныя» і шчодро аддае свае плады гаспадарам жыцця — людзям.

Вясна гэтага года знамянальная. На скрыжальях гісторыі барацьбы за ўздым ураджайнасці, за рост дабрабыту народнага яна, вясна 1964, будзе запісана залатымі літарамі.

Снежаньскі Пленум Цэнтральнага Камітэта партыі камуністаў, які распрацаваў грандыёзную праграму развіцця хіміі, і лютаўскі Пленум, які на аснове хімізацыі і механізацыі вызначыў шляхі інтэнсіфікацыі паляводства і жывёлагадоўлі, паклалі пачатак новаму ва ўсім жыцці нашай Радзімы, савецкіх людзей. Рашэнні гэтыя як бы трамплін, узлётная пляцоўка для новага скачка — новага штурму чароўнай ззяючай вяршыні, імя якой — камунізм.

З вялікай і малой хіміяй у жыццё людзей прыйдзе шмат новага, што зробіць

працу іх лягчэйшай і больш прадукцыйнай, а быт — прыгажэйшым і цікавейшым, асабліва быт нашых жанчын.

На шырокія прасторы калгасных і саўгасных палёў упэўнена рушыць вялікая хімія і вялікая вада. Соль зямлі, здабытая хімікамі з нетраў яе, з глыбінь, шчодро пасоліць палі і дасць багаты плён. Вада — кроў зямлі — з паўночных рэк, што пояцца крыніцамі і частымі дажджамі, прыйдзе ў стэпы, дзе тоўстыя пласты чарназёмаў, але дзе сонца часам бывае бялітасна гарачым і сушыць, паліць пасевы. Чалавек пераможа стыхію. Мы, беларусы, маем права ганарыцца, што ў гэтым вялікім паходзе за высокія і ўстойлівыя ўраджаі будзем ісці ў першых радах. Нашы людзі — шахцёры Салігорска, рабочыя Гродна ўжо далі краіне сотні тысяч тон угнаенняў і дадуць яшчэ больш. Наша прырода — вада паўнаводных беларускіх рэк — прыйдзе на палі Паўднёвай Украіны і Паўночнага Крыма і дапаможа братам-украінцам вырасціць высокія ўраджаі.

Многа цікавага можна сказаць пра гэтую нашу вясну — вясну працы, вялікіх пачыненняў, надзей і міру. Але лепей яна скажа сама пра сябе, калі перададзец эстафету лету і восені, і людзі здоліць убачыць, падлічыць і спажыць плён працы сваёй.

Май...

Самы яркі, самы вясёлы і квітнеючы месяц вясны. Першы дзень яго — Міжнароднае свята салідарнасці працоўных. Зноў бачу я сімвал, які стаў эмблемай барацьбы і еднасці ва ўсім свеце — спляценне мазолістых рук, белых, чорных, жоўтых, моцны сяброўскі поціск іх. Гэтымі рукамі створаны ўсе багачці і ўся прыгажосць на зямлі. Рабочыя рукі разарвалі ланцугі капіталу і няволі на адной шостай частцы зямлі ў 1917 годзе і заклалі вялікі і непарушны фундамент агульначалавечай волі і шчасця. І поціск белых, чорных, жоўтых рук, мільёнаў, мільярдаў рук — гэта ўжо не проста сімвал, гэта — жывая рэчаіснасць нашага часу, эпохі крушэння імперыялізму і будаўніцтва сацыялізма і камунізма. Гэта — клятва народаў усёй зямлі ў вечным братэрстве, у вечнай еднасці ў барацьбе за шчасце і мір.

Калі пазты называюць наш час Вясной чалавецтва, то гэта не проста прыгожыя словы, у іх заключаны надзвычай глыбокі сэнс і праўда. Так, чалавецтва перажывае сваю Вясну, калі вызваляюцца з палону векавой зімы яго магутныя сілы, пачынае расквітаць яго прыгажосць, і яно, чалавецтва — вялікі сейбіт, засявае бязмежнае поле зярнятамі дабра і справядлівасці і гатова ўжо сабраць цудоўныя плады сваёй доўгай і цяжкай барацьбы.

Зараз ва ўсіх народаў нашай планеты

У. І. Ленін і Н. К. Крупская
ў садзе ў Горках. Жнівень —
верасень 1922 года.

ГУТАРКА З ІЛЫЧОМ

Н. К. КРУПСКАЯ

Нядаўна¹ да мяне зайшоў адзін стары рабочы — Рудакоў, які прыехаў па справах з Кузбаса, з Пракоп'еўска. У 90-я гады ён працаваў у Піцеры за Нарвскай заставай, быў блізкі таварышу Бабушкіну, з'яўляўся адным са свядомых, самых актыўных рабочых таго часу. Ён быў маім вучнем па вячэрняй нядзельнай школе. Мы з ім не бачыліся 40 гадоў. Прыехаўшы ў Маскву, ён зайшоў да мяне. Мы абое вельмі ўсхваляваліся. Спяшаючыся, расказваў ён аб сваім жыцці, як сядзеў у турме, як быў у ссылцы, як застаўся ў Сібі-

ры, пасля 1905 года. «Сын — інжынер, дачка вышэйшую навучальную ўстанову канчае, — гаварыў ён, — усе мы камуністы». А потым, хваляючыся, сказаў: «Усё, пра што мы тады гаварылі, збываецца цяпер». Абое мы так хваляваліся, што ён забыў сказаць свой адрас.

Так, мы, старыя, па-асабліваму перажываем нашы дасягненні. Гэта асаблівае пачуццё — бачыць ажыццяўленне ў жывой канкрэтнай форме таго, пра што думаў, за што змагаўся доўгія гады. У нашага пакалення, у тых, хто блізка-блізка ведаў Леніна, працаваў з ім, да пачуцця радасці прымешваецца пачуццё вострага жалю, што не бачыць гэтага Ільіч, што рана ён згарэў.

Не мог не згарэць. Напружана ўвесь час працавала яго думка. Памятаю, калі пачала насоўвацца апошня хвароба, якая пагубіла яго, урачы настойвалі на строгім рэжыме, загадалі ляжаць дзве гадзіны пасля абеду. Ільіч раней рэжыму падпарадкоўваўся, але адносіўся да патрабавання ўрача скептычна: «Не могуць яны зрабіць так, каб я не думаў», — сказаў ён аднойчы. І сапраўды, лежачы ў пасцелі, на прагулках, у час размоў на простыя жыццёвыя тэмы ён нястомна думаў пра тую справу, якой аддаў усё сваё жыццё, усе свае сілы, кожную хвіліну свайго жыцця.

Ільіч любіў на прагулках гаварыць пра тое, што яго

цікавіла, хвалявала ў гэтую хвіліну. У нас у побыце склалася неяк так, што ў дні яго нараджэння мы ішлі з ім куды-небудзь далей у лес і на прагулцы ён гаварыў пра тое, што яго асабліва хвалявала ў гэты момант. Веснавое паветра, лес, які пачынаў пушыцца, набрынялыя пупышкі — усё гэта стварала асаблівы настрой, накіроўвала думку ўперад, у будучае хацелася зазірнуць. Засталася ў памяці адна такая размова ў апошнія гады яго жыцця.

Усе ведаюць, якое вялікае значэнне надаваў Ленін навуцы. Усе памятаюць прамову Уладзіміра Ільіча на III Усерасійскім з'ездзе Саветаў, дзе ён гаварыў: «Раней увесь чалавечы розум, увесь яго геній тварыў толькі для таго, каб даць адным усе даброты тэхнікі і культуры, а другіх пазбавіць самага неабходнага — асветы і развіцця. Цяпер жа ўсе цуды тэхнікі, усе заваёвы культуры стануць агульна-народным здабыткам, і з гэтага часу ніколі чалавечы розум і геній не будуць ператвораны ў сродкі насілля, у сродкі эксплуатацыі»². Гэта адносілася да нашай краіны Саветаў. Буржуазія капіталістычных краін чым далей, тым больш ставіць дасягненні навукі і тэхнікі на службу сваім імперыялістычным мэтам...

Каб абараніць нашу Радзіму, нашу краіну Саветаў ад нападу, нам трэба было ўзмоцнена рыхтавацца да абароны. На службу абароне трэба было паставіць усе дасягненні навукі і тэхнікі. Так і рабіла наша краіна яшчэ пры Леніне. Так робіць яна зараз пад кіраўніцтвам партыі. Краіна наша гатова да абароны. Толькі перамога сацыялізма ва ўсім свеце пакладзе канец марам пра новую вайну.

І вось мне ўспамінаецца размова з Ільічам на гэтую

¹ Успаміны напісаны ў 1935 годзе.

² У. І. Ленін. Творы, т. 26, стар. 436.

галоўны клопат — уберачы свет ад атамнай катастрофы, якую могуць учыніць ашалелыя ад страху імперыялістычныя маніякі. Барацьба за мір — тая магучая выкаародная сіла, якая яднае людзей усіх колераў скуры, веравызнанняў і палітычных поглядаў. І асабліва яднае гэтая барацьба жанчын, маці. Жанчына ўвасабляе прыгажосць, сілу і няспыннасць жыцця, ёй асабліва ненавісныя варожыя сілы смерці і разбурэн-

ня. Маці — заўсёды за жыццё, за шчасце для дзяцей сваіх. Таму ў ясны дзень Першамая маці ўсёй зямлі з новай сілай узнімуць свой голас за мір, выкажуць сваю рашучасць даць гнёўны адпор усім тым, хто бяздумна забаўляецца з такімі «цацкамі», як вадародныя бомбы.

Ідзе вясна. Гудзе вясна матарамі. Звініць песнямі. Пярэстаюць зярняты і нараджаюцца дзеці. Шумяць усходы, зацвітаюць кветкі і плятуцца вясельныя

вянкі. Падаюць цёплыя дажджы і ўзлятаюць у завоблачныя далі, у бязмежныя прасторы космасу караблі маёй Радзімы...

Ідзе вясна...

З вясной Вас, дарагія сябры!

З радасным і вясёлым святам Першамая, дарагія жанчыны, маці, жонкі, сёстры і дочки, нашы шчырыя паплечніцы ў жыцці і працы!

тэму ў час прагулкі ў адзін з дзён яго нараджэння. Спачатку ён гаварыў пра розныя бягучыя справы, але калі мы далёка зайшлі ў лес, ён замаўчаў, а потым пачаў гаварыць — у сувязі з адным вынаходствам — пра тое, што новыя вынаходствы ў галіне навукі і тэхнікі зробіць абарону нашай краіны такой магутнай, што ўсякі напад на яе стане немагчымым. Потым размова перайшла на тэму аб тым, што, калі ўлада ў руках буржуазіі, яна накіроўвае яе на прыгнечанне працоўных, што, калі ўлада ў руках свядомага арганізаванага пралетарыяту, ён накіроўвае яе на знішчэнне ўсякай эксплуатацыі, пакладзе канец усякім бойням. Ільіч гаварыў усё цішэй і цішэй, амаль шэптам, як у яго бывала, калі ён гаварыў пра свае мары, пра самае запаветнае. Уся гэта размова сугучная з агульнымі выказваннямі Ільіча. Але вельмі крыўдна, што не стэнаграфічная ў мяне памяць.

За гады, якія прайшлі з часу гэтай размовы, дзякуючы палітыцы нашай партыі мы сталі краінай тэхнічна магутнай.

Мы ведаем, як выкоўваліся за гэтыя гады спецыялісты, працоўныя нашай краіны, выкоўвалася іх свядомасць, іх баяздольнасць.

Мы ведаем ролю Ільіча ва ўсёй той сучаснай рабоце, якая зараз ідзе ў нашай краіне. Даў ён моцную зарадку на многія і многія гады.

Я ЛЕНІНА БАЧЫЛА

Малодосць мая прайшла ў пастаянных клопатах аб кавалку хлеба. З 13 год я пачала сваю працоўную дзейнасць на пецябургскіх заводах.

Нам, няпоўнагадовым дзяўчынкам, плацілі тады за 10-гадзінныя рабочы дзень па 40 капеек.

Ішлі гады. Мужнеў пецябургскі рабочы клас. І я, маладая, поўная сіл і энергіі, была ў ліку перадавых рабочых. Прымала ўдзел у разгроме турмы, дзе знаходзіліся палітзняволеныя. Уваходзіла ў склад хору тэлефоннага завода, на якім працавала. Гэты хор развучаў рэвалюцыйныя песні і выступаў перад рабочымі свайго завода і іншых прамысловых прадпрыемстваў Пецябурга, на мітынгх і дэманстрацыях напярэдадні Кастрычніка 1917 года.

Я шмат чула пра Ільіча, а затым пашчаслівілася і ўбачыць правадыра. Было гэта ў красавіку 1917 года на Фінляндскім вакзале. Тады Ленін прыехаў з Фінляндыі, і мы, рабочыя Пецябурга, прыйшлі сустракаць яго. Я бачыла яго вельмі добра, таму што недалёка стаяла ад браневіка, з якога выступаў дарагі Ільіч. Віталі Ільіча шматгалосям крыкам «ура», ляцелі ўверх шапкі і капелюшы.

Калі Уладзімір Ільіч скончыў гаварыць, зноў пачулася магутнае рабочае «ура». А нейкая незнаёмая жанчына, што стаяла побач са мной, абняла мяне са слязьмі радасці і пачала цалаваць.

Калі я ўспамінаю пра гэтыя шчаслівыя для мяне дні, то вочы мае, здаецца, лепш бачаць, а сэрца напаяняецца радасцю жыцця і жаданнем жыць ды жыць.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі я прадаўжала працаваць работніцай на заводзе ў Пецябургу. У першыя гады Савецкай улады, калі яшчэ ішла грамадзянская вайна, нам, рабочым, цяжка было жыць: не хапала прадуктаў харчавання. Але мы верылі ў светлае будучае, таму ўсе свае сілы аддавалі для таго, каб адбудаваць сваю краіну,

хутчэй пакончыць з голадам і разрухай.

У 1921 годзе я выйшла замуж. Муж мой быў з Беларусі, і мы пераехалі жыць на Бабруйшчыну ў вёску Міхалёва.

— Глядзі, Ганна, — гаварыў муж, — штосьці мала відаць парасткаў новага ў нашым Міхалёве.

— Вось нам і патрэбна расціць гэтыя новыя парасткі, — адказала я.

Неўзабаве ў нас была створана камсамольская ячэйка. А там з'явілася і хата-чытальня, дзе мы выступалі з канцэртамі мастацкай самадзейнасці. Ставілі п'есы, спявалі частушкі на антырэлігійныя тэмы. Маладзё да нас ішла ахвотна.

А потым... потым мяне напаткала цяжкае гора — памёр мой муж ад запалення лёгкіх.

— Так ёй і трэба, — радаваліся вясковыя багачы. — Бязбожніца гэтая, пецябургская.

Багачы-кулакі думалі, што я паеду куды-небудзь з вёскі пасля смерці мужа. Але яны памыліліся.

Я дажыла да 30-х гадоў, да калектывізацыі. Сустрэлася з другім добрым чалавекам, які стаў мне мужам. Мы сталі першымі калгаснікамі.

Так я жыла і радавалася аж да Вялікай Айчыннай вайны. Радавалася нашаму шчасліваму калгаснаму жыццю. Вайна разбурыла нашу шчасце. Загінуў мой сын.

Пасля вайны мне, як і ўсім маім землякам, давялося многа папрацаваць, каб паставіць на ногі нашу гаспадарку. Зараз наш калгас імя Дзяржынскага — перадавая гаспадарка на Бабруйшчыне.

На сваім вяку я шмат бачыла ў жыцці. Былі ў мяне і радасці і гора. І калі вельмі цяжка было на душы, я заўсёды звярталася ў думках да Уладзіміра Ільіча, да таго Ільіча, якога я бачыла на Фінляндскім вакзале. І яго вобраз заўсёды ўсяляў у мяне і волю і сілу духу для пераадолення жыццёвых цяжкасцей.

Ганна ЮШКЕВІЧ

Антон БЯЛЕВІЧ

Ліст Леніну

Я помню, як ліст напісалі
Вам, Ленін, мае землякі.
У вёску сваю запрашалі,
Дзе пахнуць смалой саснякі;

Дзе Нёман лагодны і светлы
Ды ў мяце рачной берагі.
Пісалі Вам: — Родны і ветлы,
Уладзімір Ільіч дарагі,

Прыедзьце да нас, калі ласка,
Сардэчна спаткаем усе.
Тут кожнае дрэўца і краска
Здароўечка Вам прынясе.

Тут водар сасновы, здаровы,
Ігліцы, жывіцы настой.

Духмян муражлівы, мядовы
Агорне Вас хваляй густой.

Пчалар кажа: — Слухайце, людзі,
Пчаліны сяголета год.
На мёдзе на чыстым пабудзе,—
Здароўе дасць роднаму мёд.

Шавец кажа: — Леніну боты
Пашую са скуры такой,
Што нават у лютыя слоты
Нага будзе ў боце сухой.

Кравец: — А я футра пашую,
Каб стрэціў як трэба зіму.
Ад ботаў да самае шыі
Маё будзе футра яму.

А ўслед за краўцом — маладзіца:
— Пішыце, што я вам скажу:

Яму я звяжу рукавіцы,
З найлепшае воўны звяжу.

І клаліся, спаліся словы
У сардэчным лісце да яго.
І кожны прайсці быў гатовы
Праз буры, віхуры, агонь,

Ступаючы ў новую долю,—
Даў Ленін яе навякі.
І мы не забудзем ніколі,
Суседзі мае, землякі,

Як роднаму ў хаце пісалі,
Сядзелі — плячо да пляча.
Пісалі, лістом запрашалі
У вёску сваю Ільіча.

А гэта — Вера Ануфрыеўна Сурма, пра яе мы пішам у нарысе, які друкуецца ніжэй.

ДРУГАЯ МАЛАДОСЦЬ

Старэнкі драўляны флігель, у якім жыве Вера Ануфрыеўна Сурма, стаіць непадалёку ад школы. Кожны дзень яна слухае дзіцячыя галасы, дзынканне школьнага званка, але ў сэрцы ўжо няма таго горкага болю, як тады.

Разгубленая спынілася яна тады на парозе свайго пакоя. Упершыню зразумела, не, не зразумела — адчула, што ўжо не трэба ісці ў школу, што яна не ўвойдзе ў клас ні заўтра, ні паслязаўтра... Пенсіянерка...

Некалькі дзён запар яна крадком прыходзіла ў школу, асцярожна ступала ў пустых калідорах, з заміраннем сэрца слухала, як за тонкімі дзвярыма класаў адказваюць вучні, вядуць урокі настаўнікі. І зразумела: лепш пакуль што не хадзіць сюды, не трывожыць рану.

Кажуць, час — добры лекар. Але ці адзін ён вылечвае?.. Аднойчы папрасілі Веру Ануфрыеўну прачытаць бацькам лекцыю пра выхаванне дзяцей. Радасная і ўсхваляваная, як на першы ўрок, ішла яна на сустрэчу з бацькамі. І раптам адчула, што тая пустэча, у якой яна жыла ўсе гэтыя дні, пачала запаўняцца нечым значным і карысным.

Аднойчы на вясковай вуліцы яе спыніў старшыня сельсавета Мікіта Максімавіч Кацяшоў.

— Сёння адбудзецца сход нашых жанчын, — сказаў ён, — трэба выбраць жаночы савет. Даволі мужчынам ва ўсім верхаводзіць. Вельмі добра было б, калі б і вы прыйшлі, Вера Ануфрыеўна.

— Абавязкова прыйду!

Сход быў цікавым. Усім спадабалася ідэя стварэння жаночай арганізацыі ў калгасе. Потым, калі пачалі выбіраць старшыню, падняўся Кацяшоў:

— Прапаную на гэту пасаду Веру Ануфрыеўну Сурма, — і, усміхаючыся, дадаў: — Я хоць і прадстаўнік мужчынскага роду-племені, але спадзяюся, гаспадары гэтага сходу — жанчыны — падтрымаюць тут мяне.

Слова папрасіў яшчэ хтосьці.

— Вунь колькі нашых дзетак праз рукі Ануфрыеўны прайшло, сталі інжынерамі, настаўнікамі, афіцэрамі. Калі б іх усіх сабраць разам ды пасадзіць за парты, дык не адна школа спатрэбілася б...

— ...У час вайны партызанам памагала наша Ануфрыеўна. У фашысцкім лагеры пакутавала. І цяпер жыве з намі, як свая, родная...

У той вечар людзі гаварылі шмат добрага пра Веру Ануфрыеўну, а яна толькі крадком выцірала вочы...

Так Вера Ануфрыеўна ўзначаліла ў калгасе імя Ангельса жаночы савет. А з чаго пачынаць? Справа новая, адных камісій стварылі вунь колькі: вытворчую, бытавую, культурна-асветную. За што ўхапіцца? На дапамогу з добрай парадай прыйшоў Кацяшоў.

— Галоўнае, Вера Ануфрыеўна, пасябраваць з жанчынамі, каб ведаць іх клопаты, памагаць ім словам і спра-

вай. Ім жа іншы раз вельмі цяжка даводзіцца — і на рабоце і дома — клопатаў хоць адбаўляй. А колькі такіх, што без мужчын засталіся... У некаторых дамы старыя, патрэбен рамонт. Пабывайце для пачатку ў дамах, прыгледзьцеся...

Неўзабаве Вера Ануфрыеўна разам з калгасніцай Хрысцінай Прыстромавай і старшынёй бытавой камісіі фельчарам Ядвігай Ржавуцкай пабывалі ў дамах, у першую чаргу наведвалі адзіночых жанчын. Запрасілі з сабой у «абход» і брыгадзіра будаўнічай брыгады Мікіту Трусава. Ён проста на месцы вызначыў, каму які рамонт патрэбен, колькі на яго пойдзе будаўнічага матэрыялу. Многія глядзелі на камісію недаверліва. Кацярына Сталярова так і сказала:

— Хадзіць то вы ходзіце, думкі ў вас добрыя, а ці будзе толк?

Аднак, калі праз некаторы час і Кацярына Сталяровай, і Маланні Кацяшовай, і Марыі Сталяровай, і іншым адрамантавалі дамы, то не толькі яны, але і астатнія калгасніцы паверылі ў сілу свайго «бабскага» савета.

Звярнулі ўвагу члены жансавета таксама на стан кало-

дзежаў. Многія калодзежы былі забруджаныя, не было агульных вёдраў.

І тут навялі парадак жанчыны.

Прыглядаючыся да людзей, Вера Ануфрыеўна бачыла, што часта яны абыхава ставяцца да свайго быту, чакаюць, пакуль тыя ці іншыя выгоды для іх зробяць сельсавет або калгас, а самі пальцам не паварушаць. Узяць хоць бы лазню ў Ланькове. Калгаснікі даўно не мыліся ў ёй: печ патрабавала рамонт, пагніла падлога.

Пісалі скаргі, прасілі, патрабавалі. Кожны чакаў, што хтосьці прыйдзе і адрамантуе лазню. На чарговым сходзе жанчын Вера Ануфрыеўна сказала:

— Хіба мы самі не можам навесці ў лазні парадак? У Бялынічы ж мыцца не наездзішся. А дзяцей як вазіць?

Назаўтра яна сама пайшла па дварах, сама знайшла і майстроў. Членаў жансавета адразу захапілі гаспадарчыя клопаты. Для ўсіх знайшлася справа.

Сама Вера Ануфрыеўна нібы памаладзела, пасвяжэла, у неспакойных цёмных вачах зноў загарэліся жывыя агеньчыкі. Вядома, яна не забыла школу, не-не ды і сумавала па ўроках, па вучнях, з якімі па-ранейшаму бачылася кожны дзень. Аднак жыццё яе зноў было поўнае клопатаў, яна, як і раней, патрэбна была людзям.

А спраў было шмат. І за ўсякай справай — вялікай і маленькай — бачна або нябачна стаяла Вера Ануфрыеўна. У жывёлагадоўлі, як і ў паляводстве, працуе асабліва шмат жанчын. Адны працуюць добра, другія — горш, бываюць і такія, што зусім дрэнна. А трэба, каб усе добра працавалі, каб багацеў родны калгас. Добрай рабоце часта перашкаджаюць прычыны, якія пры жаданні можна лёгка ліквідаваць.

Пачалі, скажам, з вёскі Рагач паступаць ад даярак скаргі: маўляў, у сепаратарным пункце брудна, рабочыя не маюць фартухоў, малако забруджваецца, траціць свае якасці, а адсюль страты і даяркам і калгасу. І вось члены жансавета пытанне аб сепаратарным пункце паставілі перад старшынёй калгаса Піліпам Андрэевічам Бондаравым.

— Навядзём парадак, — запэўніў ён.

І стрымаў слова: зараз там — чысціня і ўтульнасць. Дабіліся члены жансавета і таго, што даяркі рэгулярна атрымліваюць спецвипратку, мыла, ручнікі.

Няма, бадай, такога дня, каб Вера Ануфрыеўна не пабывала хоць бы на адной з ферм. Аднойчы на ферме ў Ланькове яна заўважыла ў сценах шчыліны.

— Будаўнікі яшчэ не ўцяплялі памяшканне, — адказала на яе пытанне адна з даярак.

— Ну, а ў саміх рук няма ці што?

Няёмкае маўчанне было адказам на тыя словы. А затым даяркі весела загаманілі:

— І сапраўды, пакуль тыя будаўнікі — то мы і самі можам што-небудзь зрабіць.

Кожны месяц жанчыны калгаса збіраюцца на свой сход.

ФАБРЫКА

ўмовы. Змяшчаюць у колбы з патрэбным асяроддзем і ўстанаўліваюць на кругавыя «калыскі», таму што пры няспынным пагойдванні грыбкі растуць хутчэй.

Паглядзіце на здымак № 1. Вось яны, гэтыя кругавыя «калыскі». Загадчыца лабараторыі Антаніна Іванаўна Лойка і мікрабіёлаг падрыхтоўваюць пасяўны матэрыял.

Калі ён прарасце ў колбах, яго перададуць у пасяўныя апараты, якія папярэдне запоўнены пажыўным асяроддзем. Тут адбываецца рост пасяўнога міцэлію — рэчыва, у якім змяшчаецца біяміцын пакуль яшчэ не ў чыстым выглядзе. Адсюль па трубах змесціва перадаецца ў ферментатар, дзе таксама ёсць пажыўнае асяроддзе. Пачынаецца складаны біялагічны працэс.

На ўсіх стадыях атрымання біяміцыну і тэтрацыкліну захоўваецца строгі рэжым. Усё механізавана. Сыравіна перадаецца з працэсу на працэс па трубах пры дапамозе сціснутага паветра. Роботніцы павінны ведаць тэхналогію працэсу некалькіх участкаў, таму што ім даводзіцца перыядычна пераходзіць з аднаго участка на другі: гэтага патрабуе ахова працы.

Спецыяльныя ферментатары, крышталізатары — усё зроблена з нержавеючай сталі, усё герметычна закрыта, асноўныя працэсы — ферментацыя, хімачыстка і канчатковая стадыя — табліцаванне — адбываюцца ў стэрыльных умовах.

Для вырабу лекавых прэпаратаў выкарыстоўваюцца не толькі мікраарганізмы, але і харчовыя прадукты: цукар, цукровая пудра, крухмал, кукуруза, алеі і іншыя.

Усё, над чым зараз працуе «фабрыка здароўя», — вынік вялікай даследчай працы інжынерна-тэхнічных работнікаў завода і цэнтральнай заводскай лабараторыі. Работу лабараторыі ўзначальвае інжынер-хімік Аляксандра Іванаўна Валахановіч. Пад яе кіраўніцтвам апаратчыцы асвойваюць тэхналагічны працэс вырабу новых прэпаратаў. Здымак дру-

гі зроблен у цэнтральнай заводскай лабараторыі. На пярэднім плане вы бачыце ўдарніцу камуністычнай працы Маю Цімафееўну Булгакову і апаратчыцу Антаніну Макараву ля доследнай устаноўкі.

Трэба сказаць, што тут у асноўным працуюць жанчыны. Шмат кваліфікаваных апаратчыц, інжынераў, тэхнолагаў. Іх вы сустрэнеце на любым участку.

Вялікай павагай карыстаецца на ўчастку хімічнай ачысткі ўдарніца камуністычнай працы Ніна Піліпаўна Завала. У яе заўсёды добры выхад з тылавага спірту пасля адгонкі. Начальнік змены Галіна Леанідаўна Паўловіч (здымак 3,

2

Фабрыка здароўя. Не, не думайце, што гэта памылка, не ўсміхайцеся паблажліва, маўляў, бываюць швейныя, абутковыя, кандытарскія і іншыя фабрыкі, а наконт фабрыкі здароўя дазволіце не паверыць.

А ёсць такія. І адна з іх — Мінскі завод медыцынскіх прэпаратаў, дзе робяць антыбіётыкі — біяміцын, тэтрацылін — надзейных памочнікаў урача. Але перш чым стаць на вахту аховы здароўя людзей, антыбіётыкі праходзяць складаны, многастадыіны працэс.

Ён пачынаецца на пасяўной станцыі завода, дзе высываюць не жыта і не пшаніцу, а споры грыбкоў, што выпрацоўваюць актыўныя лекавыя рэчывы, г. зн. антыбіётыкі. Сухія споры грыбкоў, якія высеяны на пшане, пераносяць у спрыяльныя для іх росту і размнажэння

1

Розныя пытанні вырашаюцца на ім. Бывае, і моцна паспрачаюцца, пакрытыкуюць адна адну, глядзіш — і на дарогу правільную паставіць. Заленавалася неяк Алена Сібірская, перастала выходзіць на работу. У чым прычына? Дзяцей у яе няма, сама — маладая, дужая, як кажуць — кроў з малаком. Пагаварыла з ёй Вера Ануфрыеўна. Праўда, душэўнай размовы не атрымалася.

— Разумеецца, на работу не выходжу з-за старой маці, — сказала Алена Сібірская. — Няма каму, апрача мяне, яе дагледзець.

Прычына, вядома, была не ў гэтым. Проста маладзіца вырашыла «адпачыць», пажыць без асаблівых турбот — тым больш, што муж цялярыць, зарабляе добра. Неўзабаве за яе ўзяліся жанчыны — прачысцілі добра, «з пясочкам», на сходзе. Усякі суд непрыемны, але асабліва, калі судзіць тыя, хто жыве з табой побач. Гэта добра адчула Алена Сібірская. Ужо наступным ранкам яна пайшла на работу разам з усімі.

6

Трэба сказаць, што часам жанчыны не выходзяць на работу і таму, што няма на каго пакінуць маленькіх дзя-

цей. Праўда, у разгар сезонных работ члены жансавета і асабіста Вера Ануфрыеўна прыкладаюць шмат намаганняў, каб арганізаваць у вёсках яслі і садзікі, прыцягваючы ў якасці няняў бабуль. Аднак гэта не заўсёды ўдаецца зрабіць. Вымушаныя нявыходы жанчын на работу б'юць і па эканоміцы калгаса. Але гэтага чамусьці стараецца не заўважаць старшыня праўлення. Колькі разоў даказвала, пераконвала Вера Ануфрыеўна старшыню, што трэба адкрыць у калгасе дзіцячыя яслі, — не памагае!

— Не да таго зараз, гаспадарчыя клопаты заядаюць, — адзін адказ у старшыні.

А гэта хіба не «гаспадарчыя клопаты»? Але жанчыны вераць у Веру Ануфрыеўну. Калі ўжо іх старшыня ўзялася за што-небудзь, то абавязкова даб'ецца свайго.

Такі ўжо характар у гэтай жанчыны — малады, неўтаймаваны. І ад гэтага неспакою, гэтай маладосці, гэтай неўтаймаванасці добра людзям.

А. ФОМЧАНКА

Бялініцкі раён.

ЗДАРОЎЯ

крайняя справа) задаволена работай апаратчыц Н. П. Завала (на пярэднім плане) і Ганны Уладзіміраўны Якавіцкай.

Кожны ўчастак нібы звяно аднаго ланцуга, і калі дзесьці не будзе вытрыман пэўны рэжым або парушыцца тэхналагічны працэс — звязецца на нішто ўся работа далейшых звенняў. Працэс вытворчасці лекавых прэпаратаў ідзе бесперапынна.

Услед за ферментацыяй пачынаецца хімічная ачыстка. Яна складаецца з некалькіх вузлоў — фільтрацыі, экстракцыі, крышталізацыі, сушкі і г. д., перш чым атрымліваецца канцэнтрат канчатковага прадукту — біяміцыну.

На хімачыстцы 13 гадоў працуе апаратчыца Ефрасіння Афанасьеўна Кудлач. На дзіва сціплая, працавітая жанчына. Яе ведае ўся рэспубліка. Ефрасіння Афанасьеўна — ініцыятар вялікага пачыну. Але раскажам па парадку.

Гавораць, што ўсё незвычайнае нараджаецца проста. Так было і ў Ефрасінні Афанасьеўны. Раней дзве вальцовастужкавыя сушылкі абслугоўваліся дзвюма апаратчыцамі. Адноўчы Ефрасіння Афанасьеўна перайшла з участка экстракцыі на сушылку і ў змене не аказалася другой апаратчыцы. Гэта не збянтэжыла работніцу. Яна пачала адна сачыць за двума апаратамі і ў першы ж дзень высушыла кальцевай солі біяміцыну больш, чым прадугледжвалася планам.

— Я падумала тады, — расказвае Ефрасіння Афанасьеўна, — калі правільна арганізаваць сваю працу, лепш выкарыстоўваць час, асвоіць абсталяванне, то можна абслугоўваць дзве сушылкі.

Так яна і зрабіла, а потым прыйшлі нечаканыя вынікі — у кожную змену яна

высушвала больш 140 кілаграмаў кальцевай солі біяміцыну, у той час, як апаратчыцы, працуючы ўдзвюх, насувалі па 74—84 кілаграмы. Людзі з адсталымі поглядамі былі супраць пачыну наватара, казалі ёй:

— Што, табе больш за ўсіх трэба? Нічога ў цябе не атрымаецца!

Але Ефрасіння Афанасьеўна цвёрда стаяла на сваім. Яна прапрацавала на сушылцы не тры, а дзесяць месяцаў і даказала, што яе пачын жыццёвы, ён павышае прадукцыйнасць працы ў два разы. Е. А. Кудлач асвоіла пяць вузлоў тэхналагічнага працэсу. Зараз усе на заводзе працуюць па яе метаду.

На здымку 4 вы бачыце Ефрасінню Афанасьеўну Кудлач у час работы на ўчастку крышталізацыі. Старшы інжынер участка Ольга Іванаўна Мацкевіч гаворыць пра яе:

— Ефрасіння Афанасьеўна на любым участку выдатна працуе, яна не ўмее інакш.

Найлепшая характарыстыка!

Пасля хімачысткі пачынаецца канчатковы працэс — таблетаваанне біяміцыну. 48 тысяч таблетаў у гадзіну сыходзіць з аднаго аўтамата і тут жа адбываецца расфасоўка іх у цэлафанавую стужку, пакеты, каробкі. На здымку 5 вы бачыце канвеер фасоўкі біяміцыну. Вось гэтыя таблеткі — актыўныя памочнікі ўрача.

Можна было б на гэтым закончыць рэпартаж, але хочацца сказаць яшчэ адно. Мінскі завод медыцынскіх прэпаратаў аказвае вялікую дапамогу і сельскай гаспадарцы, тут выпускаюцца кармавыя антыбіётыкі — прадукты хіміі. Іх ужо ведаюць у калгасах і саўгасах. Гэта міцэлій, ауракармы № 2 і № 3. Прымя-

ненне іх на птушкафабрыках і ў жывёлагадоўлі дало добрыя вынікі — павялічылася яйцаноскасць курэй, павысіўся прырост жывой вагі, спыніўся падзеж.

Інжынерна-тэхнічныя работнікі завода ў няспынных творчых пошуках. Новая іх перамога — падрыхтоўка да прамысловага выпуску важнага прэпарата — фераглюкіну, які будзе прымяняцца ў ветэрынарыі і дапаможа змагацца з рознымі захворваннямі жывёлы. Зараз на заводзе абсталяваецца цэх кармавых антыбіётыкаў, дзе будзе наладжана атрыманне біятэтракорму (з адходаў вытворчасці біяміцыну і тэтрацыкліну) для патрэб жывёлагадоўлі.

Вялікіх поспехаў вам, стваральнікі медпрэпаратаў!

Тэкст Н. СЯРГЕЕВАЙ

Фота І. Змітровіча, П. Нікіціна.

ПРЫКМЕТЫ ЎРАДЖАЮ

Мы сядзім на канапе ў невялікім, амаль па-гарадскому абстаўленым пакойчыку. На століку каля старэнькага прыёмніка прымасціўся стосік школьных падручнікаў і сшыткаў, чарнілка-невывілаўка.

— Дзеці?

— Так. Ніначка сёлета ў пяты пайшла. Не, не родная. Дачка дваюраднана брата. Узяла на выхаванне. Мамкай называе. Разумніца. На «чацвёркі», «пяцёркі» вучыцца.

Ганна Васільеўна ласкава кранае пальцамі ледзь памяты, з чарнільнай плямкай на вокладцы сшытак. Я міжволі звяртаю ўвагу на яе рукі. Моцныя, амаль мужчынскія далоні з бугаркамі мазалёў. Крыху караткаватыя пальцы. Працоўныя рукі рабочага чалавека.

Сама Ганна Васільеўна невысокая, але мажняя жанчына. Чорныя — без сівінкі — валасы, густыя бровы. Разумныя і добрыя вочы з няўлоўнай хітрынкай. І неспакойныя, непаседлівыя рукі, якімі столькі перароблена работы — не злічыць.

...3 Дняпра даносіліся гулкія, быццам гарматныя выбухі, удары — крышыўся лёд. У ліловых трэшчынах гнеўна бурліла цяжкая, свінцовая вада, рвалася з палону да шчодрата вясновага сонца. Вось у такі дзень аднавяскоўцы асцярожна ўнеслі ў хату акрываўленае цела — і забілася ў немым плачы, заламала рукі над непрытомным Васілём маці. Люта ненавідзелі кулакі і падкулачнікі калгаснага актывіста, і вось ворчык закрыў перад ім сонечнае святло...

Трактарыстка Ганна Васільеўна Пухлякова выязджае ў поле.

Паміраў бацька, калі за вокнамі лопаліся набрынялыя сокамі пупышкі вішань, а кволая зеляніна нясмела бралася на гонкіх бярозах. Сонечныя зайчыкі букетам ляжалі на грудзях Васіля, а ён, закрыўшы вочы, з цяжкасцю шаптаў асмяглымі вуснамі:

— Глядзі ж, Ганулька, памагай маці... Малодшым... І калгаса, калгаса трымайцеся...

З той пары і звалілася на неакрэплыя рукі падлетка процьма ўсялякай работы. З пятнаццаці год спазнала, як вырываюцца ручкі плуга, як цяжка ўтрымаць іх так, каб баразна была глыбокай і роўнай. А як балела здранцвелая пасля жыва спіна...

Было б гэта ў іншыя часы ці ў іншай краіне і, пэўна, напаткаў бы Аніютку звычайны батрачы лёс. Ды новая савецкая ява ўсё больш уладарна гаспадарыла ў вёсцы.

І адначасова з хатняй работай хадзіла Ганка ў школу, а надвячоркам, рыхтуючы ўрокі ці бавячыся з сястрычкай, прыслухоўвалася да прыцішанага рокату за ваколіцай.

Гэты рокат узнік усяго пару дзён назад. Як зачараваная, стаяла ля машыны, вакол якой сабраўся цэлы натоўп. Маладзенькі трактарыст з форсам перабіраў нейкія рычагі і раптам... машына ўздрыганулася і лёгка пайшла па полі, а за ёй услед беглі і старыя, і дзеці, крычалі нешта бязладнае і радаснае, кідалі ўгору шапкі.

Вось з таго часу яна і прыслухоўваецца да гэтага рокату, які то аддаляецца, то зноў набліжаецца, вярэдзіць сэрца, будзіць мары.

Скончыла сямігодку якраз у той год, калі на ўсю краіну прагучаў заклік Пашы Ангелінай: «На трактар, дзяўчаты!» І вось на сядзібе Лупалаўскай МТС з'явілася невысокая, па-святочнаму апранутая дзяўчына, амаль падлетак. І па гадах, і знешне. Моўчкі працягнула дырэктару трапятаяшы на ветры белы лісток — накіраванне з калгаса на вучобу. Той прачытаў, здзіўлена пакруціў пракураны вус. Узяў за руку і падвёў яе да «ХТЗ».

— Бачыш? Каб справіцца з такім канём, патрэбна не толькі галава, але і моцныя рукі, — і ён крытычна глянуў на шчуплую постаць дзяўчынкі.

Ганка адчайна ступіла наперад, паставіла руку локцем на кола трактара, паварушыла пальцамі:

— А ну давайце... чыя возьме!

Дырэктар усміхнуўся. Дзяўчынка пачынала падабацца яму. І хоць Ганчына рука была хутка прыціснута да шурпатага кола, яе залічылі ў школу трактарыстаў.

І дырэктар не памыліўся. У гэтай дзяўчынцы аказаліся моцныя і спрытныя рукі, для якіх неўзабаве гаечны ключ стаў такім жа звычайным, як і серп.

Вучоба давалася лёгка. Ганка на лятую лавіла ўсе тлумачэнні, адказвала толькі на «выдатна» і «добра». І вясной у Грыбанах ужо арала і сеяла на колавым, першага выпуску «ХТЗ», які здаваўся ёй тады цудам тэхнікі, магутным і добрым волатам. Цяпер у калгасах раёна пэўна набярэцца сотні трактараў, а тады было толькі тры. І вось гаспадыня аднаго з іх стала ў сваю семнацатую вясну яна, Ганка Пухлякова, дачка конюха Васіля з Масткоў.

Колькі з таго часу машын прайшло праз яе рукі! Пэўна, заплюшчыўшы вочы, Ганна Васільеўна можа расказаць усю гісторыю нашага трактарабудавання. І пра «НАЦІ», і «ЧТЗ», і «Універсал», і «ДТ-54», і пра «Беларусь»...

Дваццаць восем гадоў на трактары, гэта дваццаць восем гадоў подзвігу. Дарэчы, сама Ганна Васільеўна лічыць сваё жыццё звычайным, самым што ні ёсць будзённым. Проста, кажа яна, іначай жыць не магла. Вось і ўсё.

Не, нездарма трактарысты калгаса імя Заслонава гавораць, што Ганна Васільеўна на зубок ведае трактар любой маркі. Бывала, падыдзе да таго, хто матор прагравае, прыслушаецца:

— Не спяшайся з выездам — шпількі ў клапанах знасіліся.

Збіты з панталыку такой упэўненасцю хлопец лезе ў матор і... знаходзіць няспраўнасць.

Вось і цягнуцца да Ганны Васільеўны маладыя калгасныя трактарысты, нядаўнія выпускнікі Буйніцкага прафесіянальна-тэхнічнага вучылішча, прыслухоўваюцца да кожнага яе слова. Гэта двум Іванам, Сіманькову і Кірычэнку, Ганна Васільеўна раіла, калі хлопцы працавалі на вывазцы торфу:

— Галоўнае хуткасць. Хуткасць і газ. Інакш забуксуюце!

І хлопцы ганялі ваўсю 1... праскоквалі ў тых мясцінах, дзе звычайна збаўлялі газ і буксавалі.

Ды хіба толькі за такой парадай ідуць да яе людзі, да свайго дэпутата раённага і сельскага Саветаў, члена таварыскага суда. Прыходзяць, калі патрэбна дапамога, цёплае слова.

Аднойчы ўляцела ў яе хату Ольга, жонка калгаснага шафёра Мікалая Якушава. Расчырванелая, сярдзітая. Прыдзіце, гаворыць, да нас, дапамажыце маёмасць падзяліць — з мужам разводзімся.

Ганна Васільеўна прыйшла, не спяшаючыся села за стол. Муж і жонка, абодва злосныя, адзін на аднаго не глядзяць. Толькі і гавораць, што гэта «маё», а гэта «тваё».

Ганна Васільеўна слухала іх, слухала, а потым і кажа: — Ну добра, крэслы вы падзеліце, шафу, ложак, стол — таксама як-небудзь. А як жа Васілька падзеліце? Хіба разам з калыскай распілуеце, ці што?

Астылі Якушавы, задумаліся. Доўга яшчэ гаварыла з імі Ганна Васільеўна. Пэўна, словы такія знайшла — памірыліся Мікалай і Ольга, перасталі сварыцца.

А калі трактарыст Іван Малікаў наважыўся ўступіць у партыю, Ганна Васільеўна была першай, з кім ён падзяліўся сваёй марай. Яна падтрымала яго, дала рэкамендацыю, памагала рыхтавацца да ўступлення.

Памяць Ганны Васільеўны добра захавала попел тых першых пасляваенных год. Працавалі, забыўшыся на стому, сціснуўшы зубы, — абы хутчэй узняць гаспадарку калгаса. І, відаць, няблага працавалі. Сведчаннем таму — ордэн Леніна, які ўпрыгожыў грудзі трактарысткі.

У 1959 годзе быў адзін асаблівы дзень у жыцці Ганны Васільеўны. Дзень, калі яе прымалі ў партыю, калі яна стаяла перад сваімі аднавяскоўцамі, сельскімі камуністамі. Асабліва значнасць падзеі прымушала задумацца, а чым, якой мерай здолее яна адплаціць партыі за такое давер'е.

У той год і ўзялася Ганна Васільеўна за механізаванае вырошчванне кукурузы. Колькі кніжак, брашур перачытала. Усё рабіла: і вільгаць затрымлівала, і дыскавала, і катком прыкочвала, і насенне на патрэбную глыбіню сеяла, і баранавала лёгкімі баронамі, і міжрадкоў і своечасова апрацоўвала.

Вырошчвала спачатку на сарака гектарах. Апошні год — на 120. Бывалі поспехі, калі атрымала па 600 цэнтнераў зялёнай масы з гектара. Бывалі і няўдачы, як летась. Але ж той год быў асабліва неўраджайным для сельскай гаспадаркі ўсёй краіны. Сёлета хімія павінна гарантаваць хлебарабаў ад капрызавання прыроды.

І Ганна Васільеўна расказвае, што ў калгас прыбываюць машыны з угнаеннем — хлебам зямлі, соллю зямлі. У некалькі разоў больш атрымаюць іх палыводы ў параўнанні з мінулым годам.

На тым самым століку, побач са стосам сшыткаў і школьных падручнікаў, — тонкая кніжачка ў сіняватай вокладцы. Чытаю назву. Так, сказаныя на снежаньскім Пленуме Мікітам Сяргеевічам Хрушчовым словы «Плюс хімізацыя» дайшлі і сюды, у гэты калгас пад Магілёвам. І Ганна Васільеўна зноў вучыцца, вучыцца, як і тады, калі ўзялася за вырошчванне новай для сябе культуры.

Я зноў гляджу на яе рукі, што любоўна гартаюць кніжачку ў сіняй вокладцы, і думаю, што заданні лютаўскага Пленума па інтэнсіфікацыі сельскай гаспадаркі будуць абавязкова выкананы, бо за выкананне бяруцца людзі, падобныя да Ганны Васільеўны, звычайнай сельскай працаўніцы, радавой партыі, гатовай выканаць любы яе наказ.

* * *

Падвечар ударыў невялікі марозік, відаць, адзін з апошніх перад надыходам вясны. Дрэвы пакрыліся лёгкімі, як пух, карункамі з белага інею. Прыпомніліся словы Ганны Васільеўны: «Іней — гэта добра, іней — прыкмета ўраджая».

Знайшоў Ганну Васільеўну ў гаражы, дзе яна завіхалася ля трактара, прыстасоўвала неяк па-свойму шкло ў кабінцы.

І падумалася, што не ў інеі, не ў дзедаўскай мудрасці, а ў гэтых турботах вакол трактара, у той кіпучай працы, якой заняты заслонаўцы сёння, прыкметы і залог будучых ураджаяў.

А. БАЛАШ

Магілёўскі раён.

Да 20-годдзя вызвалення Беларусі
ад фашысцкіх захопнікаў

ТВАЯ ДАЧКА, РАДЗІМА

Аляксандра ЗАХАРАНКА

(Па слядах пошукаў)

Гэты дакумент трапіў у мае рукі зусім нечакана. Ужо не адзін месяц, памятаю, збірала матэрыялы аб патрыятычнай дзейнасці Хойніцкай падпольнай арганізацыі ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны. Куды і каму толькі ні пісала. А з якой надзеяй чакала пісьмаў! А пакуль пісьмы ішлі, зноў і зноў перагортвала пажаўцелыя ад часу дакументы.

Сярод шматлікіх ужо струхнелых папер кінуўся ў вочы гэты невялікі лісток, на якім густа надрукаваны тэкст на нямецкай мове. Уверсе справа пазначана: «Хойнікі, 20.9.1943 г.», злева — «Жандарскі пост Хойнікі». А ніжэй — пратакол допыту. Вось што пісаў нямецкі жандар:

«Арыштаваная бандытка Таісія Сяргеева, нарадж. 19.2.1923 г., ураджэнка г. Арла, якая азнаёмлена з прадметам допыту, дае наступныя пазнанні:

Я паходжу з Арла і ўсяго тыдняў пяць знаходзілася ў Глухавічах Глухавіцкага раёна, дзе жыла і працавала, адкуль мяне і ўзялі ў банду Дзяржын-

скага. Банда Дзяржынскага складалася тады з 1000 чалавек. Потым яна перамясцілася ў паўднёвым напрамку і заняла поўнасцю Васілевіцкі раён. Тут атрад падзяліўся на маленькія групы і накіраваўся ва ўрочышча Майдан. Я знаходзілася ў гэтым атрадзе ўсяго тры дні. Якія яго сілы, дакладна не ведаю. У ноч з 19 на 20.9.1943 г. я ў складзе атрада з 20 чалавек удзельнічала ў адной з аперацый у в. Мокіш. Мы здабывалі прадукты харчавання. Я была фельчарам (медсястрой або санітаркай). На гэтай аперацыі нас застала паліцыя. Мяне раненую ўзялі ў палон. Больш дакладных звестак, дзе знаходзіцца лагер бандытаў, колькі іх і якое ў іх узбраенне, я паведаміць не магу. Думаю толькі, што лагер павінен знаходзіцца ў 20 кіламетрах на поўдзень ад чыгункі, калі глядзець з боку Мокіш на ўрочышча Майдан. Што я там заўважыла, дык гэта адну гармату, 200 аўтаматаў і вялікую колькасць вінтовак. Хто ўзначальвае гэту банду, я не ведаю, таму што была ў ёй вельмі кароткі час. Апрача мяне, там ёсць яшчэ дзве жанчыны, з якімі я сустрачалася ў час паходу».

І ў заклочэнне абясціленая рука арыштаванай вывела ўсяго тры словы па-руску:

«Сяргеева Таісія Пятроўна».

У Хойніках, аднак, да гэтага часу ніхто так і не ведае Сяргеевай Таісіі Пятроўны. Вёска Глухавічы, праўда, ёсць у Брагінскім раёне. Але колькі ні шукай, не знойдзеш нідзе Глухавіцкага раёна. Партызанскі атрад імя Ф. Э. Дзяржынскага, сама назва якога наводзіла жывёльны страх на акупантаў, адзін час сапраўды знаходзіўся на тэрыторыі Хойніцкага раёна. Але ў ім, як высветлілася, Сяргеева Т. П. не значылася.

Стараемся калектыўна адгадаць гэты трафейны рэбус. Па-

казанні невядомай партызанкі вельмі заблытаны. Дастаткова сказаць, што чыгункі ва ўказаным напрамку наогул няма. Яе ветка канчаецца Хойнікамі, а на поўдзень — суцэльныя балоты. Няўжо Сяргеева сапраўды была настолькі недасведчанай і так дрэнна арыентавалася? А магчыма гэта прыцэл на недасведчанасць жандара?..

Ужо амаль згасала надзея знайсці адказ на гэтыя пытанні. І раптам яшчэ адзін дакумент. Былы начальнік разведкі, а потым сакратар падпольнага райкома камсамола і камандзір партызанскага атрада імя Чапаева Міхаіл Аляксеевіч Жукаў, на шчасце, захаваў вось гэтае данясенне. У ім невядомы падпольшчык, апрача звестак стратэгічнага парадку, з болей паведамляў камандзіру:

«...Вельмі задаволены каты-паліцай пасткай, якую наладзілі ў в. Мокіш у ноч з 19 на 20 верасня г. г. Цяжка раненая партызанка дастаўлена ў Хойніцкую бальніцу, дзе яе ўзяліся лячыць. Насельніцтва вельмі засмучана такой стратай сярод нас. А фашысцкія наёмныя сабакі смяюцца, везучы цела па Стрэлічаве і расказваючы сялянам, што больш гэтая сволач страляць не будзе. Няма мужнасці пісьмова выказаць вам усё пра гэтых подлых нягоднікаў...»

Данясенне напісана 20.9.1943 г. Пад ім подпіс. Але пакуль не ўдалося ўстанавіць, хто ж напісаў і падпісаў гэту паперу, хто аднёс яе камандзіру партызанскага атрада імя Чапаева. А гэтыя бясстрашныя савецкія людзі, магчыма, дачкаліся потым імя схопленай партызанкі і пра яе далейшы лёс. І, напэўна, змаглі б дапамагчы высветліць, хто ж такая была Сяргеева. Так хочацца верыць, што гутарка ідзе пра адну і тую ж партызанку.

— Не, гэта была не Сяргеева, — сумна ківае галавой Міхаіл Аляксеевіч Жукаў, дырэктар

Нябытаўскай школы, — у тую жахлівую ноч мы страцілі слаўную сваю медыцынскую сястру Ніну Кечка. Калі б вы ведалі, якая гэта была дзяўчына!..

Вяртаюся дадому і знаходжу ў рэдакцыі пісьмы. Сярод іх і ад Аўгустыны Мікалаеўны Паповай з Калінінграда. У час вайны Гуця Папова жыла ў Хойніках, працавала медсястрой у бальніцы і, чым магла, памагала мясцовым падпольшчыкам.

«...Аднойчы перад дзяжурствам я пачула шум на вуліцы. Кінулася да акна і ўбачыла жахлівае відзішча. Везлі раненую на падводзе, на якой сядзелі п'яныя паліцэйскія, штосьці гарланілі пад гармонік і выкрывалі: «Вось якая птушка нам папалася!» А калі я прыйшла на дзяжурства, абяскроўленае цела ляжала ў маёй палатцы, без матраца, без падушак, на голых спружынах. Мне казалі, што гэта партызанка.

Хацелася тут жа кінуцца да яе, але нельга было сябе выдаваць. Я толькі, памятаю, абыхава кінула ў адказ: не ведаю, ці партызанка, але бачу, што чалавек цяжка ранены (ранена яна была ў лёгкае) і да яго трэба адносіцца, як патрабуюць медыцынскія законы. Настаяла, каб пасцалілі пасцель, потым прынесла другі матрац і падушку, паклала дзяўчыну вышэй, ёй стала крышку лягчэй дыхаць. Не цяпелася распытаць яе, але паліцай не адыходзілі. А яна, відаць, непрыкметна назірала за мной. Увечары паклікала да сябе і кажа:

— Калі сэрца маё не ашуквае, вы добрая, сястра?

Мы міжволі абедзве заплакалі. І тут жа яна папрасіла падняць яе вышэй, абхапіла мяне за плечы і шапнула на вуха:

— Запомні, завуць мяне Нінай, але гэта толькі для цябе.

Яна і прозвішча называла, ды я ўжо забыла. На допытах (яе дапытвалі ў палатцы і дапытвалі штодзённа) Ніна называла сябе ні то Марыяй, ні то яшчэ

неяк і прозвішча нейкае іншае прыдумала і ўсё сцвярджала, што ў палескія лясы іх закінулі цэлую армію. А свайго сапраўднага партызанскага атрада і яго камандзіраў так і не назвала.

Мяне ж папярэдзілі з партызанскага атрада імя Чапаева, што на маім дзяжурстве ва ўмоўлены час нехта падыдзе адтуль, выкрадзем Ніну і разам пойдзем у партызаны. Перад дзяжурствам я прынесла ёй есці і хацела папярэдзіць пра гэта. Але ложка быў пусты. Мяне апырэдзіў Ярмольчык (былы начальнік Хойніцкай фашысцкай паліцыі) са сваёй зграяй. Ніну забралі!..

Значыць, Ніну трэба шукаць. Ніну Кечка, а не Таісу Сяргееву.

* * *

Вялікі Лес — так завецца невялікая, двароў на дваццаць — дваццаць пяць, вёска на Брагіншчыне. Шмат не мудраваў чалавек, даючы ёй такую назву. Лес сапраўды абступіў яе з усіх бакоў, ахоўваючы ад ветру і гарачыні, ад неўраджай і нягод. Толькі вось ад фашысцкага нашэсця не змог убегаць...

...На месцы руін і папалішчаў вялікалесцы зрублілі з яго сабе новыя дамы. Але назва сяла так і ўвекавечыла і ранейшую неадступнасць лесу і простую памяць аб яго старых жыхарах.

Не так даўно тут пабудаваны яшчэ адзін добры дом. Гэта ў самым канцы вуліцы па правую руку, калі ісці ад калгаснага двара.

— На Макаравай сядзібе, — удакладняе дзядуля Скрамны.

Макарава сядзіба... Макарава груша... Макарава дзічка... Нібы для таго толькі і ўцалелі яны, каб не загубіліся сляды чалавека, які з маленства тут хадзіў, жыў на краі лясной вёскі, араў зямлю, упрыгожыў яе садам, вартваў калгасную ферму, гадаваў двух сыноў і дзвюх дачок. І тым быў шчаслівы.

І да гэтага часу аднасяльчане памятаюць Макара Кечка.

...У той год Ніне пайшоў шаснаццаты. У той год яна атрымала пасведчанне аб заканчэнні сямігодкі, а ўвосень паехала з Вялікага Лесу. Паехала да старэйшага брата Фёдара ў Гомель і там паступіла ў медыцынскае вучылішча...

* * *

Медсанбат, з якім пайшла Ніна насустрач вайне, трапіў у

акружэнне. Прышлося спачатку выходзіць на Украіну. А потым доўга дабірацца дадому...

— Тут, дачка, таксама нельга заставацца, — сказаў бацька. — Жывём на вачах у старасты, а чалавек ён паганы. Лепш пайсці куды-небудзь.

І Ніна пайшла ў Гарошкаў, што недалёка ад Хойнікаў. Там была замужам яе сястра Юля. У Гарошкаў час ад часу заходзіў хто-небудзь з партызанскай групы Карася і Бельскага. Ніна ведала, што з кімсьці з іх падтрымлівае сувязь Андрэй Данец — муж сястры Юлі, — і ўсё ўпрошвала ўзяць яе ў партызаны. Але група гэта неўзабаве пайшла ў іншыя лясы.

А пасля на сям'ю Кечка звалілася бяда. За сувязь з партызанамі арыштавалі самога Макара Архіпавіча і кінулі ў брагінскую турму. За адну ноч учарнела Ніна, калі даведалася, што ў Брагіне два дні бацьку люта катавалі, пакуль не забілі... Не ведала, што рабіць, як адпомсціць ворагам. Калі даведалася, што партызаны зноў вярнуліся ў Хойніцкі раён, узрадалася. У партызанскі атрад імя Чапаева разам з Андрэем Данцом прыйшла Ніна.

І хоць усе сем месяцаў яна там афіцыйна лічылася медыцынскай сястрой, у патрэбную мінуту замяняла і разведчыцу, і сувязную, і байца.

...У той дзень Ніна даведалася, што рота Івана Пятровіча Руткоўскага рыхтуецца да паходу, што яна павінна прабрацца ў в. Мокіш для выканання свайго задання. Яна пачала рыхтавацца.

На аперацыю ішло дваццаць чалавек. Ішлі на світанні. У размяшчэнні атрада імя Суворова спыніліся адпачыць.

...Бой завязаўся нечакана. Спачатку, здавалася, нікога не было ў вёсцы. Партызаны ўжо збіраліся ісці. І раптам на іх наткнуўся Ярмольчык, начальнік хойніцкай раённай паліцыі, са сваёй зграяй. Стрэляніна ішла ў цемры, і колькі яна цягнулася, Ніна не памятала. Калі яна апытомнела, ужо развіднела. Яна не паспела падпаўзці да капы сена, яе заўважылі.

Усё гэта адбылося ў ноч з 19 на 20 верасня 1943 года ў вёсцы Мокіш... (Гэту дату называла і «бандытка» Таіса Сяргеева ў сваім паказанні на допыце!..)

...І вось чацвёртае світанне сустракае ў нямецкай бальніцы Ніна Кечка. Яна ўжо страціла лік дням. Усё як у тумане. Не здрадзіла б толькі свядомасць. Толькі б не забыць: «Сяргеева... Таіса... Пятроўна...» Першае прозвішча, якое прыйшло ёй у галаву, калі пачаўся до-

Вельмі радзімыя моманты — пачынаў Над зоймаў
котарую ідэю імя і Макара і Кечка
с 19-га года вострава. Сяргеева Радзіма
партызанка даставіла і Хойніцкую
бальніцу дзе ёй прымавалі лечылі.
Насельніцтва вельмі засмучана такой стратай
сярод нас. А фашысцкія наёмныя сабакі
смяюцца, везучы цела па Стрэлічаве
і расказваючы сялянам, што больш гэтая сволач
страляць не будзе. Няма мужнасці
пісьмова выказаць вам усё пра гэтых подлых нягоднікаў...

пыт. А потым — атрад Дзяржынскага... Тысяча ці дзесяць тысяч байцоў у ім? Ужо забылася, якую лічбу называла...

Думка выдаць сябе за дэсантніцу прыйшла да яе не адразу. Яна разумела, што калі даведаюцца, хто яна і адкуль — мала, што жылы выцягнуць, але і іншыя пацярпець могуць.

Не, толькі б не здрадзіла памяць...

— Ну, як здароўечка? — яшчэ з дзярэй выскаліўся Ярмольчык, а падышоўшы бліжэй, рвануў за коўдру. — А ну, падымайся, сцэрвай! Я цябе хутка вылечу!..

...Гуця Папова сапраўды ўжо не застала Ніну. Ярмольчык узяўся сам дапытаць партызанку. Ад яго Ніну непрытомную кінулі ў турэмны бункер. Потым у гэты ж бункер штурхнулі другога «партызана». Так ён назваў сябе і пачаў расказваць пра свае «подзвігі» і «таварышаў», распытваць у Ніны. Але дарэмна спадзяваўся на яе адкрытасць.

Як нядаўна высветлілася, гэтым «партызанам» быў адзін з падручных самога Ярмольчыка — Сямён Бягун, асуджаны ў мінулым годзе за здраду Радзіме і службу ў фашысцкіх карных органах...

Правакацыя не дапамагла, і за справу зноў узяўся кат Ярмольчык.

— Ну, сёння ты ў мяне загаворыш, — махаў у яе перад вачыма бізуном Ярмольчык.

Яна маўчала. Маўчала і тады, калі гэты бізун са свістам сцябаў яе па ране.

— Як сабака здохнеш!

— Я памру, вядома, але памру, як чалавек, — з цяжкасцю загаварыла Сяргеева-Кечка, абапіраючыся на рукі. — А вось ты сапраўды здохнеш, як сабака. Ды і сабаку шкада з такім нягоднікам параўноўваць. Няўжо ты думаеш, што смерцю мяне запалохаеш, што стану літасці ў цябе прасіць?

Ніна гаварыла яшчэ штосьці, але яе не слухалі. З грукатам адчыніліся дзверы. Яе выштурхнулі на вуліцу. Выстралы не далі дагаварыць... Так на дваццатым годзе жыцця загінула адважная партызанка. Згодна з рапартам вахмістра ахоўнай паліцыі жандарскай акругі ў Рэчыцы, гэта адбылося 24 верасня 1943 года.

Вось і ўсё. Больш нічога пакуль невядома пра гэты подзвіг... Жыла ў вёсцы дзяўчына, расла, як усе, вучылася, працавала, марыла, няхай не аб подзвігах, проста аб прыгожым жыцці... І гэту мару пранесла праз усе выпрабаванні, памёрла за яе, як камсамолка. Ці подзвіг гэта? Так. І гераіня яго — яшчэ адна твая дачка, Радзіма, імя якой — Ніна Кечка.

ВУЛІЦА ЯЕ ІМЯ

У ленінскай газеце «Искра» быў апублікаваны зварот да жыхароў беларускага губернскага горада Магілёва. «Искра», расказаўшы пра крывавыя справы ката Вяткі і Вяцкай губерні, прыбліжанага цара, барона фон Клінгенберга, папярэджвала магіліўчан пра небяспеку. «Крывавы Клін» быў пасланы ў Магілёў у якасці губернатара з заданнем у што б там ні стала «ўціхамірыць» вольналюбівы край.

Падручныя «кывавага Кліна» распрацавалі каварны план. Чарнасоценцы павінны былі пачаць пагром. Спачатку разграміць дамы яўрэйскай беднаты на ўскраінах Магілёва, а потым заліць крывёю рабочыя вуліцы губернскага цэнтра. Таямнічымі шляхамі вестка пра гэту крывавую змову бандытаў дайшла да народа. Даведалася аб рыхтуючымся пагроме і жонка вядомага ў мінулым магілёўскага вальнадумца Сцяпана Венядзіктавіча Язерскага, Лідзія Паўлаўна, імя якой тады ўжо было вядома ў рэвалюцыйных колах Беларусі і Масквы.

...Інтэлігентная жанчына ў акулярах спакойна ўскінула браўнінг, прагучаў выстрал. Барон, цяжка ранены, упаў. Лідзію Паўлаўну схпілі жандары. А праз некалькі гадзін Магілёў гуў, як растрывожаны вулей. Язерская страляла ў Клінгенберга. На допыце яна заявіла, што імкнулася забіць карніка, які рыхтаваў крывавае пабоішча ў яе родным Магілёве. Выстралы ў Магілёве разнесліся рэхам па ўсёй Расіі.

Персанальны пенсіонер Іван Анатольевіч Бонч-Асмалоўскі, які жыве цяпер у Маскве, расказвае, што першае знаёмства з Лідзіяй Паўлаўнай уразіла яго. Ён убачыў ужо немаладую жанчыну ў акулярах, з лагодным тварам настаўніцы, вясёлую, гаманкую, таварыскую. І ўсё гэта было так не падобна на тую Язерскую, жонку яго дваюраднага дзядзькі, якой ён уяўляў сабе ўжо тады вядомую рэвалюцыянерку.

У студзені 1904 года паліцыя з'явілася на кватэру Л. П. Язерскай і арыштавала яе. 15 студзеня 1905 года адбыўся суд. Язерская нават не ўстала з лавы падсудных. Яе адказ быў — не прызнаю незаконнага суда.

30 сакавіка быў прызначан другі суд. Рускія газеты паведамлялі пра гэты суд цікавыя факты. У час суда Лідзія Паўлаўна спакойна чытала нейкі захапляючы раман. Ашалеламу судзі яна заўважыла, што не прызнае ні цара, ні яго ўрада, ні яго суда, і калі яна не перашкаджае суду выконваць абавязкі катаў, то няхай і ёй не перашкаджаюць чытаць. Гэты спакойны, цвёрды адказ выклікаў абурэнне судзіў і шэпт адабрэння ў зале.

Язерскую пабаяліся аддаць ваеннаму суду. Яе судзіў грамадзянскі суд у Магілёве. На судзе Лідзія Паўлаўна раскрыла ўсе планы пагромшчыкаў і іх заступнікаў. У сваім апошнім слове бяспрашная рэвалюцыянерка, звяртаючыся да публікі, а не да суда, сказала:

— Я дачка майго народа і заўсёды служыла справе яго вызвалення.

Лідзія Паўлаўна Язерская ў ссылцы ў Забайкаллі.

13 год катаргі — такі быў прыгавор судзіў. К гэтаму часу Лідзія Паўлаўна ўжо была хворая на туберкулёз. Пра гэта ніхто з блізкіх, апрача ўрача, не ведаў.

Яе саслалі на катаргу ў Акатуй, той самы жахлівы Акатуй, пра які спяваецца ў песні «Славное море, священный Байкал», Акатуй, які забраў тысячы жыццяў рэвалюцыянераў Расіі.

Катаржане любілі гэту жыццядасную, ніколі не сумуючую спадарожніцу сваіх цяжкіх гадоў і захапляліся яе мужнасцю: яны ж ведалі, што Лідзія Паўлаўна невылечна хворая.

Затым ужо зусім слабую Язерскую па загаду губернатара ссылаюць у Якуцк, хоць медыцынская камісія ўстанавіла, што Лідзіі Паўлаўне засталася жыць нямнога. Новае выпрабаванне не зламала волю цудоўнай жанчыны. Яна старалася прыносіць таварышам як мага менш клопатаў і імкнулася ўсё рабіць сама. У той час Лідзія Паўлаўна ўжо ведала, што яе сын, зацкаваны цемрашаламі ў кадэцкім корпусе ў Пецярбурзе, пакончыў жыццё самагубствам.

І ўсё ж яна да апошняй хвіліны жыцця знаходзіла ў сабе сілы пагаварыць з таварышамі сардэчна, дасціпна жартаваць, як бы гаворачы, што ёй яшчэ доўга жыць і змагацца. Нават у апошні дзень свайго жыцця Лідзія Паўлаўна прыйшла да сяброў, каб пачуць навіны з газет, даведацца, якія новыя кнігі трапілі ў іх катаржны край.

Яна памёрла ў чорныя гады рэакцыі, не дачакаўшыся вызвалення роднага народа, якім яна так ганарылася, за які ішла ў самы агонь барацьбы, ішла на смерць, ішла спакойна, заўсёды сціп-лая, добрая і жыццядасная.

У першыя гады Савецкай улады па прапанове многіх грамадскіх арганізацый і ветэранаў рэвалюцыі адна з вуліц Магілёва была названа імем Язерскай.

М. МЕЛЬНИКАУ,

грамадскі дырэктар Крычаўскага міжраённага краязнаўчага музея Магілёўскай вобласці.

КАРОТКІЯ АПАВЯДАННІ

Аркадзь МАРЦІНОВІЧ

Мал. Ю. Пучынскага

СОНЕЧНЫ ДЗЕНЬ

Адну і тую ж жанчыну завуць хто Наташай, а хто Соняй.

Мяне зацікавіла, чаму гэта так. Бывае ж, што з нейкай драбніцы адкрыецца табе вялікі свет чалавечай душы або проста нешта цікавае, няхай сабе і не такое ўжо значнае.

Прашу сваю добрую знаёмую, якая працуе разам з Наташай-Соняй, раска-заць пра яе. Яна і расказала:

— Яе ў нас усе любяць. Ведаеш, яна шчырая, вясёлая, маладая. З такіх, якія любяць жыццё. Ніколі не бывае яна пабочным назіральнікам, усім памагае, ва ўсё ўмешваецца, рызыкуючы сваім спа-коем, усё хоча рабіць сама. Умее суще-шыць у няшчасці, развешаць самотны на-строй. Нават яе гаворка, інтанацыі адпа-вядваюць такому характару. Вось адной-

чы, было гэта ўвосень, я захварэла; тэм-пература высокая, здаецца, ледзьве ды-хаю. Звоніць яна мне па тэлефоне, я ка-жу ёй пра сваё адчуванне і румзаю. І от чую яе голас: «Ты што там са слёз ба-лота ў хаце разводзіш, хопіць цяпер слоты і на вуліцы. Чаго ты валяешся ў ложку? Праўда, я і раней чула, што ты любіш паспаць... Словам, рыхтуйся госця сустракаць». Прышла яна, і мне адразу нібы палягчэла... От такая яна... Мужчыны стараюцца быць цікавейшымі, лепшымі, каб спадабацца ёй; старэйшыя жанчыны — маладзеюць, гледзячы на яе і ўспамінаючы сваю маладосць; а мала-дыя — хочуць быць падобнымі на яе.

— Дык чаму ж у яе два імені?

— Сапраўднае яе імя Наташа. А дру-гое вось адкуль узялося. Неяк прыйшлі мы на работу раней часу, гаварылі-га-варылі, а потым і паспрачаліся; сядзім панурый, злосныя, а за акном, як у на-шым кабінёце, пахмурна, дажджліва. І вось уяцела Наташа, ружовая, бадзё-рая, яшчэ нічога і не сказала, толькі ўсміхнулася, а нам усім ўжо весялей стала. Тут нехта з мужчын і сказаў: «Ты, Наташа, як сонечны дзень: толькі паяві-лася — і пасвятлела ў хаце. Ну, а з «со-нечнага дня» — ласкавей: Сонейка, а по-тым — Соня, ўжо як імя.

ШЧАСЦЕ

Уладзімір Анісімавіч Зылёў працуе выкладчыкам у інстытуце. Гэта вельмі адукаваны чалавек, хударлявы, высокі ростам, з глыбокім, як разора, шрамам на лбе.

Яго жонка, Мар'я Дзянісаўна, — сані-тарка ў бальніцы, малапісьменная, някід-кая з твару жанчына.

Часам чуеш, як хто за вочы асуджае яго:

— Ну і жонку ўзяў Уладзімір Анісіма-віч. Нават слова «кафедра» не можа вы-мавіць, атрымліваецца ў яе нешта накш-талт «катаргі». Як ён з такою жыве?..

Іншы скажа іначай:

— Ну і шчаслівая гэтая Мар'я Дзяні-саўна! За такім чалавекам жыве...

А ў сапраўднасці ўсё не так...

У 1942 годзе пад Ржэвам лейтэнант Зылёў быў цяжка паранены. Трапіў у шпіталь у Пензе, там яго даглядала маладая, худзенькая санітарка Маша. Хворы ачуньваў доўга, а калі і загіліся ўжо раны, то быў няздатны і да далей-шай службы ў арміі і наогул да разумо-вай працы. Машы ж ён стаў за гэты час як свой, і ці з жаночага жалю, ці з ней-кай далёкай надзеяй яна ўзяла Уладзі-міра да сябе. Зноў, як і ў шпіталі, да-глядала яго, толькі яшчэ даўжэй — амаль два гады спатрэбілася, каб Ула-дзімір адолеў сваю нямогласць. А калі адолеў — накінуўся, як апантаны, на

працу, на вучобу. Універсітэт скончыў, аспірантуру.

— Мабыць, усё ж ён тады ўзваліў на свае плечы непасільны цяжар, — расказ-вае Мар'я Дзянісаўна. — І от нервы зноў не вытрымалі... Так і жыве — перыядамі, то здаровы, чулы, добры, то ўспыхне да вар'яцтва... Страшна мне з ім жыць, а пакінуць не магу, шкадую... Ці яго шка-дую, ці гэта стаяць увазду людскія паку-ты таго ліхалецця, вайны... Як жа ён адзін будзе?..

Я слухаю і са спагадай думаю: «Вось табе і шчаслівая...» Але раптам лаўлю сябе на адчуванні, што прызнанне Мар'і Дзянісаўны выклікала ў мяне не толькі спагаду, а і гонар за яе, гонар за Чала-века. І, канешне ж, быць Чалавекам — ці ж гэта не шчасце?

МАЦНЕЙ ЗА ЧАС

Валю Васількову я ведаў у маладосці. Яна была прыгожая. Бывала, ідзе па вуліцы — ніводзін хлопец не праміне правесці яе позіркам.

Яна была легкадумная і пустая. Пра каханне гаварыла: «Гэта імгненне, таму не варта лавіць яго».

Многія са студэнтаў улягалі за ёю, а яна выйшла замуж за дацэнта, разы ў два старэйшага за яе.

Праз дванаццаць год я сустрэў Валю. Яна была пастарэлая, пабяжыла з твару. Я са смуткам падумаў: «Якая сіла часу: ён адольвае ўсё — нават такое хараство!»

Пытаюся, маючы на ўвазе яе дацэнта: — Ты ўжо, напэўна, прафесарша?..

— Не адгадаеш.

Я не разумею, і Валя тлумачыць, што даўно пакінула дацэнта і выйшла замуж за простага настаўніка.

— Каханне?

— Каханне,— адказвае Валя. І ў яе голасе я чую нейкае захапленне. І раптам адчуваю, што яна сімпатычная ці сваёй жаночасцю, ці нейкім унутраным выпраменьваннем, нечым такім, чаго не было ў яе ў маладосці. І я думаю аб тым, што час і вучыць, і перайначвае людзей. І яшчэ думаю аб гэтым другім харастве Валі, якое мацнейшае за час.

ТАЛЕНТ

Іх чацвёра — маладых яшчэ, амаль аднаго веку жанчын, суседак па дому: Галя — выхавальца дзіцячага сада, Лёля — стэнаграфістка, Нэля — урач, Таня — інжынер-планавік. Кватэры іх — на адной пляцоўцы, дзверы ў дзверы, і суседкі часта збіраюцца то ў адной, то ў другой.

Вось Нэля купіла сабе дарагую сукенку і паклікала суседак паглядзець, ці добрая абноўка.

Таня, зайшоўшы ў пакой, нетаропка паглядзела зверху ўніз на Нэлю, папрасіла яе павярнуцца і сказала:

— Няблага, быццам і шылася на цябе.

Лёля ўвайшла, глянула на сукенку і як бы сумелася, у яе вачах і на твары ўспыхнуў адбітак зайздрасці, і яна, нешта перамагаючы ў душы, ціха папрасіла:

— Дай мне памераць...

— Калі ласка,— адказала Нэля і пачала расшпільваць гузікі.

Але ў гэты момант прыйшла Галя. Яна з парогу глянула на Нэлю, на імгненне спынілася, быццам уражаная, і, падбягаючы да яе, закрывала:

— Ой, Нэлячка, якая ты прыгожая, якая памаладзела! — Яна падляцела да Нэлі, абхапіла яе абедзвюма рукамі і закружыла па пакоі, радасная і ўзбуджаная.

Лёля і Таня пазіралі на іх: першая — збытанжана, другая — задумліва.

Тані чамусьці прыгадалася, як аднойчы яны гаварылі пра Дуньку — ёсць такі ў іхнім доме хлопец гадоў шаснаццаці, Валер Дунькевіч, празваны ў насмешку Дунькай. Усе ведалі, што ён лайдак, школу пакінуў, грубіян, завадатар усякіх нядобрых спраў. Дуньку ўсе не любілі, асуджалі, называлі нягодным. Словам, усё ў хлопца пагане, нават знешне ён брыдкі, няскладны. А Галя сказала:

— А ці ведаеце вы, што Дунька адзінокай хвораі бабулі носіць абеды са сталавай, сячэ дровы?..

І вось цяпер Таня думала: «Умець заўважаць у чалавеку хорошае, тое, чаго іншыя не бачаць, умець радавацца чужой радасці — гэта талент, цудоўны талент».

ЖЫВОЕ СУМЛЕННЕ

Ля свінарніка спыніўся веласпедыст, круглатварая дзяўчына з пухлымі шчокамі.

— Настасся Іванаўна, хуценька ў праўленне! Старшыня выклікае.

— Вось накармлю свіней і пайду,— адазвалася невысокая хударлявая жанчына.

— Скажаў, каб і минуты не затрымліваліся. Злосны!

Калі Настасся зайшла ў кабінет, старшыня і сапраўды быў не ў гуморы:

— Чытала? — кіўком галавы ён паказаў на газету, што ляжала перад ім на стала.

Настасся хутка прабегла нататку. Надрукавалі слова ў слова. «Наш калгас і яго старшыню тав. Зуева часта хваляць на нарадах, ставяць у прыклад іншым. Аб недахопах жа, між іншым, гавораць мала. А трэба. Год назад у калгасе пачалі будаваць новы свінарнік. Усё ішло добра. Але вось тав. Зуеў загадаў спыніць гэту работу. Будаўнікоў паслаў на іншыя аб'екты. Ужо даўно іх закончылі, не за гарамі зіма, а свінарнік усё стаіць недабудаваны. Хіба так робяць сапраўдныя гаспадары?» Пад карэспандэнцыяй подпіс: Н. Котава, старшая свінарка калгаса імя Чапаева.

— Ну, што скажаш? — буркнуў Зуеў.

— Добра, што надрукавалі,— узняла вочы на старшыню Настасся. Не чакаў такога старшыня. Думаў, што прыйдзе і раскаецца. А яна...

— Заганарылася! — загрымеў Зуеў. — Думаеш, калі ў перадавіках ходзіш, то няньчыцца буду... Дык вось: не падабаецца на ферме — шчаслівай дарогі! Трымаць не буду.

— Навошта так, Іван Філіпавіч?! Самі ж ведаеце, свінаматкі з парасятамі ў памяшканні, нібы селядцы ў бочцы...

Старшыня нецярпліва барабаніў па стала пальцамі, потым спыніў на паўслове:

— Хопіць! Размова скончана.

Але размова на гэтым не скончылася. На расшыраным пасаджэнні праўлення яна прадоўжылася. Сур'ёзная, прынцыповая. Настасся Котава даводзіла, пераконвала, настойвала. І як ні ўпіраўся старшыня, якія ні прыводзіў довады — што свіран яшчэ недабудаваны, што дазарэзу патрэбен гараж, — праўленцы падтрымалі свінарку. Вырасылі тэрмінова стварыць яшчэ адну будаўнічую брыгаду і паслаць яе на завяршэнне будаўніцтва свінарніка.

Добра, калі ў чалавека душа неспакойная. Праўда, у такога ў жыцці і ў самога спакою мала. Настасся Іванаўна Котава не памятае, калі ў яе душы пасяліўся неспакой. Не можа маўчаць жанчына, калі бачыць няпраўду, не пройдзе міма, калі сустрэ-

не несправядлівасць. Аднойчы на пасаджэнні праўлення разглядалася пытанне аб прэміраванні лепшых жывёлаводаў. Прагаласавалі за даярак, цялятніц, птушніц. Дайшлі да свінарака. А тут Настасся вазьмі ды і скажы:

— З усімі згодна, а вось наконт Тані Жук... Няправільна будзе, калі прэміруеце.

Старшыня ўскіпеў:

— Загадчык фермы спіс складаў. Думаю, не горш за цябе ведае, хто як працуе.

А Котава даказвала:

— У Тані ж яшчэ не ўсё добра: на работу спазняецца, карыты не заўсёды пачышчаны, а колькі разоў свініні нясвоечасова былі накармлены. Па-мойму, калі чалавека прэміруюць, то ён павінен прыкладам для іншых быць.

— Добра, самі вырашым,— перабіў Зуеў. — Стаўлю на галасаванне.

З сямі членаў праўлення за прэміраванне Тані Жук руку падняў толькі адзін. Другім быў голас старшыні.

— Чорт, а не баба,— больш нічога не сказаў Зуеў, але ў душы затаў злосць.

А неўзабаве зусім каса на камень найшла. Павёз старшыня разам з загадчыкам фермы здаваць на нарыхтоўчы пункт свіней. У бухгалтэрыі даведлася Анастасія выпадкова: сорак пяць цэнтнераў здалі. Здзівілася: так мала! Свініні ж былі вялікія, адкармленыя. Не сцяпела і сказала аб гэтым пры ўсіх. Дайшло і да старшыні. Прыехаў на ферму:

— Што гэта ты, Настасся Іванаўна, выдумляеш, га?

Зразумела, пра што размова, і адразу адказала:

— Шыла ў мяшку не схаваеш, таварыш старшыня.

Зуеў паглядзеў на Котаву злоснымі вачыма:

— Глядзі, адно, ці не крута бярэш? Колькі было, столькі і здалі.

Котава давала справу да канца. У партком паскардзілася. Правярылі. Нячыстымі на руку аказаліся і старшыня, і загадчык фермы. Залезлі ў калгасную кішэню. Загадчыка фермы вызвалілі ад пасады, Зуева строга пакаралі па партыйнай лініі. А калі калгас уліўся ў новаствораны саўгас «Быццескі», не даверылі яму кіравання гаспадаркай.

Ішоў час. Саўгас развіваўся, станавіўся на ногі. Котава радавалася кожнаму поспеху гаспадаркі. Як і раней, усю сябе аддавала рабоце: цяжкай, будзённай і вельмі патрэбнай, у якой нельга было рабіць скідкі нават на дробязі. Ні сабе, ні іншым.

Дрэнна працавала свінарка Марыя Мархіль. Раз папярэдзілі, другі — не памагло. Зволілі. На развітанне казалі:

— Зразумееш, што нельга без сум-

лення ў нашай справе, тады і прыходзь.

Зразумела Мархіль, што не можа без фермы жыць, што душа яе ляжыць да жывёлагадоўлі.

І вярнулася. Толькі не пазнаць цяпер чалавека, нібы падмянілі. Прыклад сяброўкам паказвае. Радуюцца ад усёй душы Настасся Іванаўна. Радуюцца ад усёй душы, што і на гэты раз змагла за добрае пастаяць. За добрае ў чалавеку.

Людзі прывыклі бачыць Настассю Іванаўну Котаву моцнай, прынцыповай, валявой і ў той жа час па-жаночаму мяккай, клапацівай.

...Вось яна ідзе па шырокім праходзе свінарніка, па баках якога — станкі, беленыя вапнай, а ў іх па адной і групамі свінні. Зазірнула да самых маленькіх. Ubачыўшы, што адно парася з чорнай плямкай вельмі незручна лягло, Настасся Іванаўна пераклала яго на другое месца. Заўважыла, што свінаматцы «Сівянцы» халаднавата, прынесла свежай саломы, абклала клетку.

У гэты час маладая свінарка Паша Гарбач прымала ад сваёй свінаматкі «Цыганкі» адзінаццаце парасятка. Але яно не падавала прыкмет жыцця. Свінарка занепакоілася, падбегла да Котавай:

— Памажыце.

Настасся Іванаўна ўзяла нерухома маленькі ружовы камячок:

— Хутчэй цёплай вады!

Асцярожна акунула парасё ў цёплую ваду, затым выцерла яго сухім ручніком, зрабіла штучнае дыханне. І парасё запішчала.

— Жывое! Усе адзінаццаць жывыя! — узрадавалася Паша Гарбач. — Дзякуй вам, Настасся Іванаўна.

* * *

Напэўна, у многіх так бывае: хочаш падрабязна, паўней расказаць пра добрага чалавека і раптам заўважаеш, што напісаў шмат, а сказаў мала. Так здарылася і са мной. Пераробтваю напісаныя старонкі і бачу, што не сказаў пра Настассю Іванаўну Котаву яшчэ многага. Што яна не толькі актыўны грамадскі работнік, член рабочага камітэта саўгаса «Быценскі», чулы таварыш, а і лепшая свінарка Бярозаўскага вытворчага ўпраўлення Брэсцкай вобласці. Яна пятаццаць год ужо працуе на ферме і за гэты час выгадала каля шасці тысяч парасят, па 18—19 на адну свінаматку, і толькі за апошнія гады адкарміла для дзяржавы каля дзвюх тысяч свіней. За вялікія працоўныя поспехі на грудзях Н. І. Котавай высокая ўрадавая ўзнагарода — ордэн Леніна.

Што ж, калі мне ўдалося расказаць нават пра адзін бок характару гэтай выдатнай працаўніцы і чалавека — пра яе непрымірымасць да недахопаў, пра яе жывое сумленне, — буду паспраўднаму рады.

Мікалай ЮРКЕВІЧ

Пісьмо паклікала ў дарогу

МАЦІ САСТАРЭЛАСЯ...

Камень, здаецца, і той бы перавярнуўся, каб пачуў гэты стог чалавечай душы:

«Маё здароўе і жыццё дагарае, як свечка. У мяне няма сілы выконваць фізічную работу, прыбіраць у кватэры, мыць бялізну... Мне хочацца захаваць здароўе, якое ў мяне яшчэ засталася, каб падгадаваць малога сына — яму толькі 10 год, яму неабходна мацярынская ласка і клопат... Усё жыццё на маім поўным утрыманні знаходзіцца маці. Ёй 73 гады, яна хворая... Выгод у кватэры няма, туалету няма... А ў брата і ў сястры ёсць туалет...»

Перапісаць усе 11 старонак пісьма нашай адрасаткі немагчыма, і таму лейтматыў іх, іх асноўную (калі можна так сказаць) ідэю, я дазволю сабе прывесці з пісьма Ганны Васільеўны да яе старэйшай сястры (ёй Ганна Васільеўна пісала карацей і больш выразна). Вось яна, гэтая «ідэя»:

«Я вельмі капрызная, яна (г. зн. маці — А. В.) мне нічым не патрапляе дагадзіць, сказаць, нават лішня хадзьба яе на мяне дзейнічае страшэнна... Калі вы не забераце яе, то найміце ёй пакой і ўтрымлівайце яе, а мне ўжо адкладваць няма як... Я і так ужо дажываю апошнія дні...»

Каб паўней ахарактарызаваць поўны безнадзейнасці, распачы і адчаю стан Ганны Васільеўны, мушу зазначыць, што адначасова з пісьмом-скаргай у рэдакцыю той жа дрыжачай (а можа і не дрыжачай...) рукой яна пісала скаргі ў Брэсцкі аблана і мясцком школы, дзе працуе настаўніцай малодшых класаў яе старэйшая сястра. Тады ж яна адправіла скаргу на гэтую ж самую сястру, брата і маці (з ёю ніяк немагчыма ўжыцца!) пракурору горада Гродна, дзе жыве і працуе сама Ганна Васільеўна. Яшчэ адну скаргу, трымаючыся за хворое

Уладзімір КОРБАН

Пажары, пажары!
Руіны, руіны!
Крывёй аблівалася
Наша краіна.
Было не да працы
Ні сыну, ні тату, —
Яны ваявалі.

А сталі к варштату,
Да плуга
Жанчыны,
Дзяўчаты,
Падлеткі.

Чыгун выплаўлялі,
Аралі палеткі.
Не спалі ночамі
І недаядалі, —
Для фронту,
Для фронту ўсё аддавалі.
І цуды
Слабымі рукамі рабілі:
І зброю кавалі,
І хлебам кармілі
І армію нашу
І нашу дзяржаву.
Жанчыны!

Вы ў нас гераіні па праву!
Бывала,
Што й вы
Абувалі кірзоўкі
І ў рукі вы бралі
Гранаты,
Вінтоўкі
І побач з мужчынамі

Жанчыны,

(Урывак з паэмы)

Гадаў знішчалі.
Вы, родныя,
Нам,
Як маглі,
Памагалі.
Вы плакалі многа
Начамі глухімі
І ўмелі вачмі
Незвычайна сухімі
Радкі прачытаць
Дужа горкія,
Дужа,
Аб смерці заўчаснай
Ці сына,
Ці мужа.
Павага і слава
Савецкай жанчыне!
Калі дзе хто слова
Пагане кіне,
Зняважыць наважыцца
Гонар жаночы, —
Наплюйце паганцу
У паганяныя вочы!
У пісьмах,

сэрца, складала яна ў гарвыканком. Яшчэ адну...

Не было сілы раніцою заслаць ложка і згатаваць сьнеданне сыну-школьніку і мужу. Не было сілы перамыць у пральнай машыне бялізну. Усё валілася з рук... На свеце трымала, здавалася, усяго толькі жаданая прага помсты сястры і брату: «Вы ў мяне пабачыце! Я вам пакажу!»

...Тым часам, у адказ на пытанні рэдакцыі, прыйшлі пісьмы ад сястры Ганны Васільеўны, ад яе брата і ад самой маці. Вось што пісала 73-гадовая Антаніна Дзмітраўна:

«Мой сын Аляксей Васільевіч жыў з сям'ёй у прахадным пакоі. Калі ён атрымаў кватэру, то пакінуў гэты пакой мне. Мая ж дачка Ганна Васільеўна з мужам (дзіцяці тады ў іх яшчэ не было) жыла ў другім пакоі — непрахадным. У мой пакой яна ўвесь час пускала кватарантаў, і, пакуль не правялі газ, мой ложка стаяў на кухні. (О гэты газ!.. Колькі старэнькіх маці перасяліў ён з кухні ў пакой, да родных дзетак... — А. В.) Я ў дачкі ў Ганны Васільеўны была і за служанку, і за кухарку, і за няньку. А цяпер, калі Юрыку 10 год, я ўжо стала непатрэбнай... І яна мяне ўжо вы-

ганяе вон і здэкуюецца з мяне, як хоча...»

Неабходна было выехаць на месца.

Спачатку я паехала ў Брэст паглядзець, як жыве старэйшая дачка Антаніны Дзмітраўны, настаўніца.

У Аляксандры Васільеўны ўтульная і зручная аднапакаёвая кватэра... Аднак у той дзень, калі я прыехала, у кватэры гэтай было нявесела. Вярнулася з балюніцы замужняя дачка. Вярнулася не да мужа — там няма жыцця, — вярнулася да маці. У дачкі малое дзіця. У самой Аляксандры Васільеўны — яшчэ сын-здэсяцікласнік. Значыць, чацвёрта.

Аляксандру Васільеўну я застала ў яе «рабочым кабінёце» — на кухні за праверкай вучнёўскіх сшыткаў.

— Я ж і Ані пісала: няхай мама прыязджае, я не супярэчу. Месца знойдзецца. Толькі самі бачыце, як у нас павярнуліся справы... Не будзе ў нас маме спакою.

Я бачыла: месца знойдзецца, а вось спакою 73-гадоваму чалавеку сапраўды не будзе.

Пасля Брэста я паехала ў Гродна.

Дзверы ў кватэру № 3 па вуліцы Леніна пасля распяў, хто стукае і да каго, адчыніла чысценька апранутая, рухавая і лагодная з выгляду старэнькая. Даведаўшыся, што я з Мінска, з рэдакцыі, яна неяк у момант сумелася, як быццам сціснулася, запрасіла праходзіць...

На кухні (яна па плошчы мала чым уступала цяперашнім малагабарытным аднапакаёвым кватэрам з усімі іх прыбудовамі) варылася на газавай пліце ў кубку кава. Ныйнакш бабуля рыхтавала сабе сьнеданне. Я папрасіла прабачэння, што прыйшла не ў пару. Але старая толькі замахала рукамі:

— Якое там не ў пару... Гэта я сама не ў пару цяпер усё — і ўстаю і вару. Як нікога ўжо няма дома, як разыдуцца ўсе — тады толькі ўстаю. Каб не перашкаджаць нікому... — вусны яе задрыжалі.

Не давядзіся нікому скардзіцца на ўласных дзяцей.

Я папрасіла бабулю паказаць мне, дзе яна жыве сама, дзе жыве Ганна Васільеўна.

У прахадным пакоі стаіць ложка Антаніны Дзмітраўны, на якім яна (да апошняга часу) спала разам з унукам Юрам — сынам Ганны Васільеўны. Тут жа Юраў стол, Юравы кніжкі, сшыткі. Тут усё Юрава багацце, ад алавяных салдацікаў і да навейшых канструктараў. Юра ў чацвёртым класе. Мне ён пахваліўся, што па гісторыі яны «прайшлі» ўжо Рэвалюцыю...

Другі пакой займае сама Ганна Васільеўна з мужам.

Грэх было б падумаць, што на гэтых амаль сарака квадратных метрах прасторы з больш чым трохметровай вышыняй цесна чатыром чалавекам... Мне прыгадаліся словы Ганны Васільеўны з яе пісьма: «Мы задыхаемся...»

Задыхаюцца — ад чаго? Ці дакладней — ад каго? Ад 73-гадовай маці? Яна, дарэчы, зусім не хвора (як пісала пра яе дачка) і на свой узрост яшчэ даволі бадзёрая і моцная. Я шчыра пазаздросціла Ганне Васільеўне: каб у мяне была родная маці!..

«Мы задыхаемся...»

А як жа яна, гэта маці, «не задыхнулася», застаўшыся ўдавой з трыма? Старэйшай было дзесяць, сыну сем, а ёй, самай меншанькай, Ані, ледзь толькі споўнілася пяць... І маці не задыхнулася з імі. Усім ім было каля яе месца, і ніводнае з іх, траіх, не аб'ела яе... Усіх яна вучыла, колькі магла, усіх «у людзі вывела». І ні разу за ўсё жыццё не прыйшла ёй у галаву думка, якая прыйшла яе самай «меншанькай», ужо саракагадовай: «Я павінна мець чужога чалавека, які б дапамагаў мне».

Чужога чалавека... Ён бы ўжо быў лепшы!.. А маці, што сорок гадоў не разлучалася з ёю, дыхала з ёю адным паветрам, варыла ёй, мыла, а потым выняньчыла ёй дзіця, — маці гэта зрабілася ўжо такой нядобрай, што яе на 74 годзе жыцця можна ўжо выгнаць з гэтых сцен...

Была я і ў сына Антаніны Дзмітраўны. Пазнаёмілася і з яго сям'ёй. Добра, нельга ні на што паскардзіцца, жыве і Аляксей Васільевіч. Жонка — разумная, клапатлівая жанчына. Дзеці — іх двое — вучацца ў школе (трэцяга чакаюць). Дзеці паслухмяныя, добра выхаваныя. Сям'я, адчуваецца, зладжаная, працавітая.

Некалі сын хацеў забраць маці да сябе, але ў Ганны Васільеўны было малое дзіця, і яна не дазволіла маці пайсці да сына. А цяпер — гоніцы!

Я не схільна абараняць астатніх дзяцей Антаніны Дзмітраўны, хоць яны і дапамагаюць маці і грашыма і адзежай. Я ўпэўнена, калі б такое няшчасце здарылася з каторым з іх, — маці заўсёды знайшла б для іх прытулак, ніколі б не папракнула ніводнага словам.

А калі да самой маці прыйшла старасць — як «многа месца» займае яна цяпер, якім «лішнім ротам» здаецца яна!

Нельга, безумоўна, замоўчваць таго, што не заўсёды лёгка бывае жыць са старым чалавекам, нават і з самым блізкім. Нельга замоўчваць таго, што і Ганне Васільеўне, сапраўды хвораму чалавеку, не заўсёды лёгка бывае з маці, якая не ды і ўспомніць, што зяць яе... нехрышчоны. Якая не заўсёды ўмее і хоча памаўчаць там, дзе лепей за ўсё змоўчаць. Якая можа дазволіць унуку тое, што часам неабходна забараніць...

Аднак не ўсе ж (далёка не ўсе!) пішуць скаргі ў рэдакцыі, у пракуратуру, у гарвыканкомы толькі таму, што бацькі састарэліся... А хто не састарэецца? Каму гарантавана вечная маладосць?..

Расказваючы гэту сумную гісторыю, я не назвала ніводнага прозвішча. Зрабіла гэта знарок, спадзеючыся і верачы, што чалавек заўсёды павінен заставацца чалавекам.

І яшчэ ёсць адна прычына: у Гродна застаўся ў мяне цудоўны маленькі сябар — Юра. Пры мне ён вышываў сурвэтку, каб падарыць яе маме на 8-е сакавіка... Юра цяпер у тым узросце, калі чалавек усё бачыць і не ўсё разумее. Калі ён не ведае, каго яму шкадаваць і за каго заступацца. Каго яму бараніць і каго крыўдзіць...

Мне страшна падумаць, што гэтыя слаўныя дзіцячыя вачаняты могуць патухнуць, могуць згубіць сваё чыстае святло. І хто ведае, як стрэне чалавек з такім патухлым позіркам старасць свае маці?

Бойцеся гэтага, Ганна Васільеўна...

Алена ВАСІЛЕВІЧ

Мал. Э. Гусейнава

сяброўкі

Якіх мы заўсёды чакалі,
Вы
Словы бадзёрасці
Нам прысылалі:

«Жывём пакрысе
І працуем памалу.
І хлеба хапае,
Часамі і сала...
Дачка падрасла
І сыноч падрастае,
Цябе з перамогай
Дадому чакае.
Ваюй,

Не хвалюйся.

Мы жывы,
Здаровы...»

Жанчыны!
Сяброўкі! —
За гэтыя словы,
Вам век не аддзячыш
Звычайнай падзякай,
Ні шчодрой,
Ні шчырай,
Ні палкай,—

Ніякай.

Калі навекі лягу я ў труне,
А смерць мае засыпле прахам косці,
Згадаеш ты як-небудзь пра мяне
І пачытаеш з кнігі гэтай штосьці.

Паэтаў новых, здольных прыйдзе шмат,
Званчэй іх рыфмы будуць незраўнана.
А ўсё ж тваёй я буду ўвагі варт,—
Цябе любіў сардэчна і аддана.

Скажы ўсім ім:

«Калі б мой друг не згас,
І за жыццё пазнаў бы ліха меней,
Не горш бы ён тварыў за многіх вас,
Не горшым быў бы ў вашым пакаленні.

Шаную вас за сілу ваших слоў,
Яго люблю за шчырую любоў».

11

Не звянеш ты, бо закрусуеш зноў
Цераз дзяцей сваіх і з іх красою.
Свайей ты назавеш нашчадкаў кроў,
Якую даў часінай маладою.

Ёсць мудрасць, прыгажосць у думцы
той.

Без іх жа старасць, заняпад живога.
Калі б згадзіўся свет увесць з табой,
Праіснаваў бы ён зусім нямнога.

Няхай пачвары, вырадкі ўсе
На свеце нашым згінуць без расплоду.
А ты, за ўсе дары тваёй красе,
Павінен шчыра дзякаваць прыроду.

Ты, як пячаць, што выразаў разьбяр,
Павінен шмат разоў вярнуць свой дар.

145

«Я ненавіджу!» — з вуснаў тых,
Якія створаны каханнем,
Пачуў збянтэжаны мой слых,
Калі знябыўся я дазвання.

Мая каханая тады
Язык адразу прыкусіла,
Бо ён дагэтуль заўсягды
Насіў прыемнасці ад мілай.

Як светлы дзень зганяе змрок,
Нібы якога злога духа,
Маёй каханай язычок
Маю скрышыў адразу скруху.—

«Я ненавіджу! — чую. Ураз
За тым шчаслівае: «Не вас!»

147

Хварэю я. Хвароба ўся — любоў.
Любімы вобраз бачыць прагнуць вочы,
Каб ён прынёс патолію мне ізноў,
Як перад тым прыносіў не аднойчы.
Лячыў хваробу доктар — розум мой —
Цяпер адмовіўся, бо так і варта:
Якія б лекі ён не радзіў ёй,
Прымаць іх не згаджаецца упарта.

Як непрытомны я ў такой бядзе,
Без розуму — нібыта утрапёны.
Бадзяюцца і словы абы-дзе,
Ад іх і думкі ў розныя староны.
Кажу, напрыклад, ты — святло для воч,
А сапраўды — пжельніца, як ноч.

Пераклаў з англійскай мовы
Ул. ДУБОУКА

ШЭКСПІР

Сёлета, 23 красавіка, спаўняецца чатырыста год з дня нараджэння геніяльнага паэта і драматурга Вільяма Шэкспіра. Мала на свеце ёсць такіх імён, асцяных казачнай славай, вядомых усім народам.

Героі ягоных драматычных твораў сталі назоўнымі для свету, рэплікі і паасобныя выказванні ягоных герояў увайшлі ў жывыя гутаркі многіх народаў, нібы арганічна злітаваліся з імі. Згадайце Гамлета, Атэла, Макбета, Рамэо і Джульету... Ды колькі іх!

Сёлета ўсе тэатры свету паказваюць на сваіх сцэнах творы Шэкспіра. Пакажучь іх і ў нас на Беларусі: ку-палаўцы — «Канец — справе вянец», калектыў Рускага тэатра імя М. Горькага — «Антонія і Клеопатру», тэатр Юнага глядача ўжо выпусціў «Двух вяронцаў». А на сцэне тэатра оперы і балета з поспехам ідзе «Атэла».

Не адстаюць і абласныя тэатры. Рэпертуар Магілёўскага папоўняць «Віндзорскія свавольніцы». «Рамэо і Джульета» і «Зімовая казка» зноў

Народны артыст СССР П. С. Малчанаў у ролі Гамлета ў спектаклі тэатра імя Якуба Коласа «Гамлет».

з'яўляцца на афішы Гомельскага тэатра. А гродзенцы будуць спаборнічаць з мінчанамі ў пастаноўцы «Антонія і Клеопатры».

У чым жа прычына велічнай славы Шэкспіра, дзе ключ да разумення яго нязмерна вялікага ўплыву на розум і сэрца ўсяго прагрэсіўнага чалавечтва?

Трэба згадаць, што Шэкспір жыў і тварыў у надзвычай цяжкі для Англіі час, калі на чале Брытанскай імперыі стаяла каралева Елізавета. Каралевай гэтай, а значыць і самой імперыяй, кіравалі любімцы каралевы, яе спадабанцы (фаварыты). Яны нялюдскім чынам здзекаваліся з працоўнага народа, душылі яго падаткамі, а то і самым простым рабаўніцтвам.

І вось тады Шэкспір пачаў пісаць п'есы, ставіць іх на сцэне і сам, як актёр, іграць ролі ў сваіх п'есах, у якіх ён будзіў волю народа да змагання за светлую будучыню, абуджаў у прыгнечаных людзей імкненне да хараства, да братэрства, да дасканаласці людскай істоты.

У сваіх санетах, некаторыя з якіх мы друкуем у гэтым нумары, Шэкспір таксама ўслаўляў жыццё, каханне, высакародныя імкненні людзей.

Адным з найлепшых выканаўцаў шэкспіраўскіх роляў быў народны артыст БССР А. Ф. Кістаў. Вось ён у ролі Атэла ў аднайменным спектаклі Рускага драматычнага тэатра імя А. М. Горькага.

Сцэна са спектакля «Рамэо і Джульета»
ў тэатры імя Янкі Купалы.

Нездарма рускі крытык В. Р. Бялін-
скі назваў санеты Шэкспіра часткай
«багацейшай скарбніцы лірычнай паэ-
зіі». Як бы прадракаючы лёс сваёй
паэзіі, сваіх твораў, Шэкспір у 55-м
санеце даў такую трапную характары-
стыку, якая сёння гучыць нібыта жы-
вое слова ўсхваляванага сучасніка,
прысвечанае памяці цудоўнага май-
стра:

«Ніякі мрамур царскіх пахаванняў
Не будзе трывалей, чым гэты верш.
Калі ўсе пліты скрышацца

дазвання,
Ў ім будзеш жыць, як і цяпер
жывеш.

Калі знішчальныя паваліць войны
Усе статуі, разбураць камяні,
Жывое слова пройдзе супакойна
У час наступны праз усе агні.
Ты не паддана ні уладзе смерці,
Ні забыццю, што йдзе за ёю ўслед.
Ніхто не зможа выкрасліць ці

сцерці
Твайго імя, пакуль існуе свет».

Так яно было, так яно і будзе.
Многа войнаў прашумела над светам,
многа ўсялякіх статуй ставілася на
п'едэсталы і звяргалася з іх, а імя
Шэкспіра, яго творы пераможна ідуць
па свету ад аднаго народа да другога.
І ніколі не пагасне ягоная слава на
свеце.

Ул. ДУБОУКА

Сцэна са спектакля
«Рамэо і Джульета»
ў тэатры імя Янкі Ку-
палы. У ролях: Ра-
мэо — народны артыст
СССР Б. В. Платонаў,
Ларэнца — народны
артыст БССР С. С. Бі-
рыла, Джульета — на-
родная артыстка БССР
І. Ф. Ждановіч.

Сцэна са спектакля тэатра
імя А. М. Горкага «Кароль
Лір». Злева направа: Эд-
гар — заслужаны артыст
БССР Г. К. Някрасаў, Лір —
народны артыст БССР А. Ф.
Кістаў, Шут — заслужаны
артыст БССР М. Б. Сокал.
Усе гэтыя фотаздымкі да-
дуць вам некаторае ўяўлен-
не аб тым, як увасоблены
ідэі і вобразы Шэкспіра на
беларускай сцэне.

ПЕРАВАЖНАЯ большасць веруючых — жанчыны. Таму не даводзіцца здзіўляцца, як шмат слоў расходуюць сучасныя прапаведнікі рэлігіі, каб прыцягнуць да праваслаўя сімпаты савецкіх жанчын. Царкоўнікі настойліва ўнушаюць веруючым, быццам сваім раўнапраўным становішчам у нашым грамадстве жанчыны абавязаны праваслаўнай царкве.

Як толькі не рэкламуюць царкоўнікі ўяўныя заслугі хрысціянства ў справе эмансipaцыі жанчыны! Духоўныя сілы «раскрыліся ў жанчыне пад уплывам хрысціянства», — унушае «Журнал Московской патриархии».

Аднак гэта толькі прыгожыя словы. Калі ж звярнуцца да бібліі, мы знойдзем у ёй шмат выказванняў, якія ясна паказваюць сапраўдныя адносіны хрысціянства да жанчыны: «...не муж створан для жонкі, а жонка для мужа»; «жонкі, слухайцеся сваіх мужоў, як Бога, таму што муж ёсць глава жонкі...» і інш.

Руская праваслаўная царква, са свайго боку, зрабіла нямала для ўніжэння чалавечай годнасці жанчыны.

Вядома, што айцы царквы шмат год спрачаліся, ці валодае жанчына душой падобна да мужчыны ці не? І хоць на саборы, які адбываўся ў 585 годзе ў Маконе, яны нарэшце станоўча вырашылі гэтую спрэчку, але большасцю ўсяго толькі ў адзін голас! А «хрысціянскі» звычай, які існаваў у сярэднія вякі, спальваў жанчын, што падазраюцца ў чараўніцтве! А час панавання адобраных царквой поглядаў «Дамастроа», згодна з якімі жанчына зводзілася да ўзроўню маўклівай рабыні?!

„РАЎНАПРАЎЕ НЕМАГЧЫМА“

Дзеячы рускай праваслаўнай царквы сцвярджалі, быццам жанчына слабей за мужчыну не толькі фізічна, але і разумова.

Асабліва заўзята даказвалі царкоўнікі няздольнасць жанчыны да разумовай працы, пагардліва заяўляючы, што «...нават самая разумная жанчына рэдка дасягае вышэйшай развіцця мужчыны з сярэднімі разумовымі здольнасцямі».

Каб пераканацца ў недарэчнасці падобных сцвярджэнняў, дастаткова звярнуцца да нашай рэчаіснасці. Сярод навуковых работнікаў Савецкага Саюза жанчыны складаюць 42 працэнты. Вучоную ступень доктара і кандыдата навук мае больш 30 тысяч жанчын (з іх 12 тысяч з'яўляюцца дацэнтамі або старшымі навуковымі супрацоўнікамі), а звыш 700 жанчын — прафесары.

Смехатворна выглядаюць усякія спробы сцвярджаць, што хрысціянства наогул і руская праваслаўная

царква ў прыватнасці маюць да ўсяго гэтага хоць якое-небудзь дачыненне!

А колькі энергіі патраціла да рэвалюцыі рускае праваслаўнае духавенства, каб не дапускаць жанчын у вышэйшыя навучальныя ўстановы.

Нават сама думка аб вышэйшай адукацыі жанчын выклікала ў царкоўных колах раздражненне і нязменны пратэст. «Ці не лепш было б, — павучаў мітрапаліт Макарый прыхільнікаў эмансipaцыі жанчын, — пакінуць пытанне аб вышэйшай адукацыі жанчын нявырашаным аж да адкрыцця больш спрыяльных умоў».

Толькі пры сацыялістычным ладзе, калі царква пазбавілася свайго ўплыву, пытанне аб вышэйшай адукацыі жанчын было бліскуча вырашана.

„ЖАНЧЫНА ПРЫЗНАЧАНА ДЛЯ ДОМУ...“

Савецкія жанчыны ўдзельнічаюць ва ўсіх сферах нашага жыцця. І царкоўнікі стараюцца выкарыстоўваць гэты факт з максімальнай выгадай для сябе. Яны нават заяўляюць, што

Кадр з кінафільма «Сцежкі Алтая».

«...Даўным-даўно выхаджаны ўсе сцежкі на заповітай зямлі. А між тым, няма шляхоў такіх, такіх дарог, каб яны не заклікалі і не вабілі, не хвалявалі...»

Так пачынае і заканчвае свой раман «Сцежкі Алтая» вядомы сibirскі пісьменнік Сяргей Залыгін.

Зараз па матывах гэтага захапляючага твора на Маскоўскай кінастудыі імя М. Горкага рэжысёрам Ю. Пабеданосцавым пастаўлен аднайменны каляровы мастацкі кінафільм.

...Шэсць чалавек — невялікая партыя даследчыкаў прыроды ў экспедыцыі — і неабсяжныя прасторы велічнага горнага Алтая паўстануць

перад вачыма глядачоў. Людзі прыйшлі сюды, каб скласці карту раслінных рэсурсаў гэтага багатага краю. Усе героі вельмі розныя, і хваляюць іх розныя праблемы: навуковыя, гаспадарчыя, сямейныя, этычныя.

У экспедыцыі недарэчна гіне маладая дзяўчына Анежка Каранькова, так і не паспеўшы зрабіць адкрыццё, вартэ таго, каб увайсці ў гісторыю чалавечтва, як гэта зрабіў Андрэй Вяршынін. Але яе жыццё, як і яе смерць, становіцца адкрыццём для ўдзельнікаў экспедыцыі. Інакш пачынае глядзець на людзей прыгожая эгаістычная дзяўчына Рыта, мяняюцца і аспірант Лапароў, пачынае

мучнік начальніка экспедыцыі.

Ці так гэта?

Перш за ўсё царква заўсёды лічыла жанчыну няздольнай да грамадска-дзяржаўнай дзейнасці. «Зусім няправільная тэндэнцыя, — пісаў аўтар артыкула «Хрысціянскае прызначэнне жанчыны і жаночая эмансipaцыя нашага часу», — вывесці жанчыну з дому і сямейства ў галіну шырокага грамадскага жыцця... Яе дараванні не адпавядаюць грамадскаму жыццю... Мы цалкам супраць ганарлівай думкі — вывесці жанчыну на шырокую арэну грамадска-дзяржаўнай дзейнасці, побач і нароўні з мужчынам. Гэта ганарлівая думка, пры ажыццяўленні яе, павядзе да аднаго — да гібелі самой жанчыны».

Гэты заўзяты абаронца праваслаўя памыліўся ў сваіх прагнозах. Камуністычная партыя і Савецкая дзяржава адкрылі перад жанчынамі бязмежнае поле грамадска-дзяржаўнай дзейнасці. У Саветах дэпутатаў працоўных

„ЖОНКА НЯХАЙ БАІЦЦА СВАЙГО МУЖА“

дыццй. Іншымі становяца ўзаемаадносіны Вяршыніных — бацькі і сына.

У ролі начальніка экспедыцыі Вяршыніна здымаўся артыст В. Емяльянаў. Яго сына Андрэя іграе акцёр В. Пешкін, географа Разанцава — Ю. Леанідаў. У ролі заалага Рауцкага выступае І. Срэценскі, аспіранта Лапарова — В. Прохараў. На ролю студэнткі Рыты была запрошана Р. Недашкоўская, на ролю Анегі Караньковай — І. Балотнікава.

* * *

Жывую цікавасць выкліча ў гледачоў і другая

новая работа кінематографістаў студыі імя М. Горкага — мастацкая кінааповесць «Панядзелак — дзень цяжкі». Аўтар сцэнарыя — Аркадзь Васільеў, рэжысёр-пастаноўшчык — І. Лукінскі.

У вострай сатырычнай форме фільм выкрывае элементы хцівасці, драпежніцкіх адносін да сацыялістычнай уласнасці, расказвае аб дзейнасці падпольнай фірмы «Танап» (таварыства на папях), якое ўзначальвае нейкі Хрыстафораў.

Але апрача «малога свету», у якім жывуць і дзейнічаюць члены «Танапа», ёсць вялікі свет нашага жыцця. Гэты свет уладна ўрываецца ва ўсе злачынныя махлярствы «Танапа». Іменна людзі з

вялікага свету выводзяць на чыстую ваду жулікаў і дармаедаў.

* * *

Шмат вясёлых мінут прынясе гледачам кінакамедый «Сцежкі-дарожкі», створаныя рэжысёрамі О. Барысавым і А. Вайцецкім на кінастудыі імя А. П. Даўжэнкі па сцэнарыю М. Заруднага.

У цэнтры — вобраз таленавітага хлапчука Рамана Калінкі, які шукае сваю дарогу ў жыцці. Рамантык і летуценнік Калінка атрымаў спецыяльнасць бухгалтара, але ён імкнецца да тэхнікі, да вынаходніцтва.

На гэтай глебе ў яго ўзнікаюць камедыйныя сутыкненні са старшынёй калгаса Варанюком, які доўга не можа разгледзець у Рамане тое добрае і карыснае, што стаіць за яго захапленнем тэхнікай. Варанюк церпіць паражэнне, таму што ён праглядае ў сціплым юнаку таленавітага чалавека.

Раман ідзе вучыцца, і мы верым у тое, што знойдзе сваё сапраўднае прызначэнне.

Галоўныя ролі ў фільме выконваюць: Раман — О. Барысаў; Варанюк — Я. Веснік; Калістрат — Б. Бібікаў; Ансана — Л. Землянікіна; Дудка — П. Шпрынгфельд і інш.

* * *

Захапляючую кінакарціну «Белы караван» (сцэнарыст — М. Эліахішвілі,

рэжысёры-пастаноўшчыкі — Э. Шэнгелая і Т. Меліява) выпускае на экраны рэспублікі кінастудыя «Грузіяфільм».

Фільм прысвечаны працы — цяжкай, мужнай, высякароднай працы чабаноў; іх сапраўднай бескарыслівай мужчынскай дружбе.

У маі на экраны рэспублікі выйдзе таксама новая шырокаэкранная кінааповесць «Пакуль жывы чалавек» рэжысё-

ра Г. Аронава, пастаўленая ім на кінастудыі «Ленфільм».

Гэта карціна аб маральным давер'і, аб высокай грамадзянскай адказнасці кожнага чалавека за жыццё і справы іншых людзей.

У маі гледачы змогуць таксама прагледзець рад новых замежных мастацкіх кінафільмаў.

Р. КАПЛЯ

Кадр з кінафільма «Панядзелак — дзень цяжкі».

Кадр з кінафільма «Сцежкі-дарожкі».

744 тысячы жанчын, што складае 41 працэнт усіх дэпутатаў.

Дзеячы рускай праваслаўнай царквы рэзка прэчылі супраць сумеснай работы жанчын і мужчын на вытворчасці і ва ўстановах, заяўляючы, што гэта немінуча прывядзе да падзення нораваў і парушэння сямейных асноў. Так, напрыклад, мітрапаліт Макарыі калісьці задаваў пытанне: «Ці могуць тыя і другія (г. зн. мужчыны і жанчыны) сумесна выконваць абавязкі грамадскай або дзяржаўнай службы, ці можа быць гэта дапушчальна без шкоды для маральнай чысціні, для добра сямейнага быту?»

Зараз у нашай краіне ў розных галінах народнай гаспадаркі занята звыш 47 мільёнаў жанчын.

Кожнаму зразумела, што да ўсіх поспехаў, дасягнутых савецкімі жанчынамі, хрысціянства не мае ніякіх адносін. І як бы ні рассыпаліся сучасныя царкоўныя прапаведнікі ў кампліментах па адрасу жанчын, ім нікуды не падзецца ад таго факту, што менавіта хрысціянства перашкаджала жанчыне змагацца за сваю чалавечую годнасць.

..... У ПАСЛУХМЯНАСЦІ Ў МУЖА»

Магчыма, царкоўнікі памагалі жанчыне ўмацаваць сваё становішча ў сям'і, падтрымлівалі яе імкненне дабіцца роўных з мужам правоў? Калі верыць сучасным праваслаўным пра-

паведнікам, то менавіта хрысціянства заўсёды ахоўвала жанчыну ад дэспатызму мужа. «Аб прыніжаным становішчы жанчыны ў хрысціянскім шлюбе, — заяўляе, у прыватнасці, адзін з іх, — не можа быць і гутаркі».

А як жа быць з тымі шматлікімі палажэннямі бібліі, якія ў самай катэгарычнай форме прадпісваюць жанчыне пакорнасць мужу? І тут сучасныя прыхільнікі праваслаўя звяртаюцца да трукі: яны заяўляюць, што біблейскія выразы, накіраваныя «жонка няхай баіцца свайго мужа», трэба разумець не літаральна, а ў пераносным сэнсе, як вобразны выраз.

Гэтыя заявы сучасных апалагетаў праваслаўя — самая чыстая фальсіфікацыя. Дастаткова зазірнуць у любую дарэвалюцыйную царкоўную кнігу, каб стала ясна, што прадпісанні бібліі, якія рэгулююць узаемаадносіны мужа і жонкі, заўсёды ўспрыималіся царквой у іх літаральным сэнсе і служылі для апраўдання дэспатызму мужа ў адносінах да жонкі. Кожны раз, калі жанчына спрабавала дабіцца самастойнасці, хоць бы часткова вызваліцца з-пад тыранічнай улады мужа, царква нязменна напамінала ёй пра адно і тое ж: «жонка няхай баіцца свайго мужа».

Залежнасць жонкі ад мужа праяўлялася ў дарэвалюцыйны час літаральна ва ўсім. У прыватнасці, яна не мела свайго асабістага пашпарта, што пазбаўляла яе магчымасці самастойна ўладкоўвацца на работу, мя-

няць месца жыхарства. У гэтых выпадках яна павінна была заручацца згодай мужа. Уступаючы націску прагрэсіўных сіл, царскі ўрад распрацаваў праект закона, які прадастаўляў жанчыне права атрымаць уласны пашпарт. Праект быў апублікаваны. Адзін з вядомых царкоўных іерархаў архіепіскап Варшаўскі Мікалай выступіў з артыкулам, у якім ад імя праваслаўя асудзіў гэты праект. «Зразумела, як два ў два чатыры, — заявіў ён, — што жонка без волі мужа не павінна нічога самастойна прадпрымаць: яна павінна быць у паслухмянасці ў мужа».

Зараз, калі, насуперак вучэнню хрысціянства і дзейнасці рускай праваслаўнай царквы, жанчына атрымала роўныя з мужчынам правы як у грамадскім жыцці, так і ў сям'і, царкоўнікі стараюцца прыпісаць гэту заслугу сабе. Яны ўнушаюць веруючым, быццам менавіта хрысціянству наша грамадства абавязана ўстойлівасцю сямейна-шлюбных адносін.

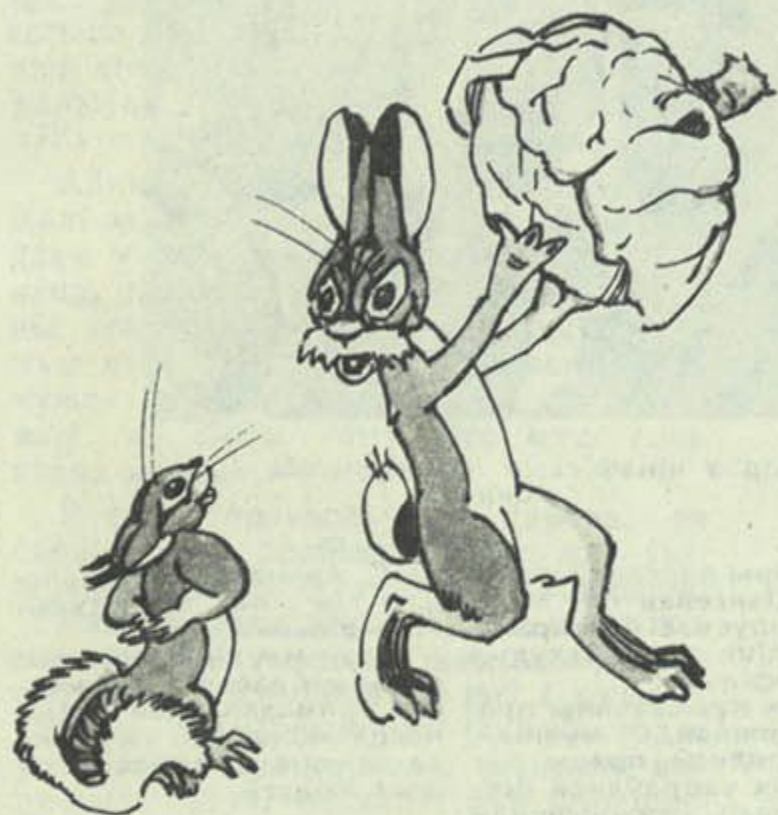
Савецкая сям'я грунтуецца на трывалай аснове ўзаемага кахання, агульнасці інтарэсаў, клопатаў аб падростаючым пакаленні, у ёй няма месца для дыскрымінацыі жанчыны. І хрысціянства з яго біблейскімі заповедзямі, і праваслаўная царква, якая прапагандуе гэтыя заповедзі, тут ні пры чым.

Н. ГАРДЗІЕНКА

Скарочаны пераклад артыкула з часопіса «НАУКА И РЕЛИГИЯ»

Заспрачаліся звары:

- Хто дужэйшы у бары!
- Я! — ускочыў зайка шустры
- І падняў качан капусты.
- Я! — вавёрка адказала.—

СПРЭЧКА Ў ЛЕСЕ

Я не гэта падымала!
— Я дужэйшая, сястрыца,—
Запярэчыла лісіца,—
Цераз лес, густы, вялікі,
Несла учора я індыка!
— Вы не слухайце, бо брэша:
Я ў бары за ўсіх дужэйшы! —
Крык пачуўся барсука:
— Я падужаў пацука!
А захочу, дык у хвілю
І ката яшчэ асілю!
Тут каза ўступіла ў спрэчку:
— А я дужала авечку!
Не ўтрымаўся і мядзведзь:
— Хопіць вам ужо гудзець,
Паглядзіце на мяне ўсе:
Я дужэйшы самы ў лесе!
— Не хваліся лепей, Міша,—
Лось рагаты ўперад выйшаў.—
Я дужэй, у халадзіну
Скідваў з плоту я жардзіну!..
Ды лася ўжо у бары
І не слухалі звары.
— Я дужэй!
— А я ўдвая!
— Не, няпраўда, я!
— Я!

— Я!
Так раўлі яны — аж змоклі,
Ды раптоўна ўсе замоўклі:
Там — мурашка прапаўзала,
Бервяно ў руках трымала!
А яно — няма цяжэй:
За яе ў сем раз даўжэй!
Тут звароў такі ўзяў сорам,
Хоць правальвайся ты ў норы!
Задам, задам — разышліся
І дахаты падаліся.
І ніколі з той пары
Не спрачаюцца звары:
— Хто дужэйшы у бары!

ПРЫКМЕТЫ ВЯСНЫ

Усе бачаць і ўсе чуюць,
Як штодня гракі працуюць
На таполях ля двара —
Гнёзды новыя будуць
І крычаць:
— Ура! Ура!

Нічыпар ПАРУКАЎ

ГАНАРЛІВАЯ ПТУШКА

Рыгор ІГНАЦЕНКА

Прыносіць мне неяк восенню сябар падраненага цецэрука.
— На,— кажа,— ты з птушкамі любіш важдатца. Можна і прыручыць яго да няволі.

Я пасадзіў ляснога пёўна разам з курамі ў шчыльным хляве. Няхай, думаю, звычайна. Як ні кажу — сваякі. У тым толькі ўся і розніца, што куры ля чалавека жывуць, а цецэрук — у лесе.

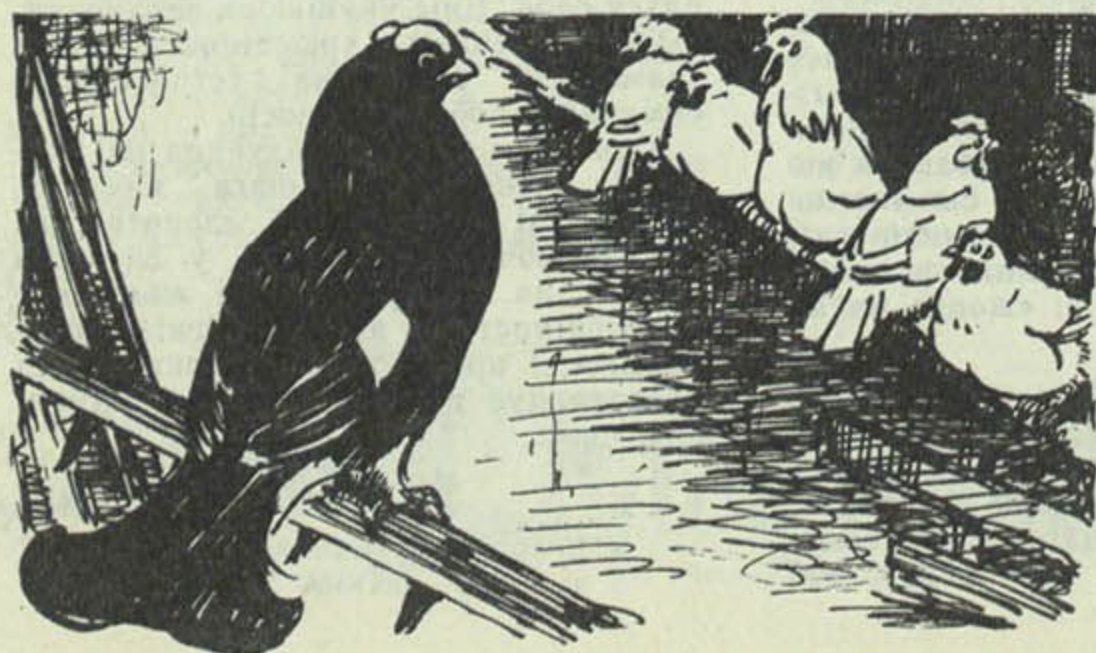
Двое сутак дзікун нічога ў рот не браў. Я ўжо зусім быў духам паў: загіне небарака. А які ж прыгажун! Яму б толькі песні спяваць.

А тут яшчэ заходзіць да мяне адзін знаёмы паляўнічы і кажа:

— Дарэмныя ўсе твае старанні. Дзе ты бачыў цецэрука ў няволі?

— Не бачыў,— прызнаюся я.

— У тым вось і справа. Цецэрукі вельмі ганарлівыя птушкі. Няволю яны не пераносяць. Пакуль певень яшчэ не схуднеў, згатаў з яго добрую смажаніну,— адыходзячы, параіў ён мне.— Інакш усё роўна загіне.

Няхай, думаю, лепш загіне, чым я стану з яго смажаніну рабіць. Калі паляўнічы пайшоў, я ўсадзіў цецэрука ў калашыну старых штаноў, каб ён не так трапятася, і стаў карміць. Скачаю катылёк хлебнага мякішу, адкрыў дзюбу — і туды яго. Потым яшчэ і яшчэ. Некалькі дзён я так карміў ляснога пёўна. На шосты дзень дзікун сам стаў дзяўбсці. Неўзабаве цецэрук еў усё тое, што давалася курам.

— А ўсё ж прыжыўся! — радаваўся я.— Яшчэ, чаго добрага, на дзіва ўсім суседзям, вясной і заспявае ў мяне ў хляве!

З курамі цецэрук усё ж не сябраваў. Усялякімі шляхамі ён пазбягаў іх кампаніі. Куры на жэрдачцы ў адным канцы хлява, а цецэрук — у другім, на старой баране. Ніяк яму гонар не дазваляе апусціцца да ўзроўню курэй.

К палове зімы ў цецэрука загаілася крыло. Нават, як мне здавалася, і бляск на пер'ях з'явіўся. Птушка птушкай — хоць сёння яе ў лес выпускай. Чакаю вясны. Цікава ўсё ж: няволю ён перанёс, а вось ці заспявае?

У канцы сакавіка забалбаталі на Яснай паляне цецэрукі. Ранкам не ўляжаць у ложку. Так душа і рвецца туды, дзе вясна спраўляе сваё радаснае свята. Цярэнцый жа маўчыць. А добра ведаю — не спіць. Чуваць, як ён у душэўным хваляванні па баране топчацца. Дзень чакаю, другі, тыдзень — усё дарэмна: не спявае — упарціцца.

І праўда, што ганарлівая птушка, пазіраючы на засмучонага цецэрука, урэшце згаджаюся я з меркаваннямі паляўнічага. І хлв, здаецца, прасторны, а душы, выходзіць, цесна? Яму зараз падавай усе навакольныя лясы, пералескі, шырокія палі з чарнеючымі на іх праталінамі роднай зямелькі.

— Ну што ж,— кажу, расчыніўшы насцеж вароты ў хляве,— да вясны датрымаў, а зараз можаш на ўсе чатыры бакі адпраўляцца. Толькі глядзі мне, на такавішчы не пападзіся. Там ужо некалі будзе разбірацца: свой ты, ці — чужы.

Радасна забалбатаўшы, цецэрук паляцеў у напрамку лесу.

— Шчаслівай дарогі! — крычу я яму наўздагон, махаючы рукой.— Шчаслівай дарогі!

ХУДАРЛЯВАСЦЬ— НЕ ПРЫКМЕТА ХВАРОБЫ

Худыя людзі... Яны сустракаюцца даволі часта. Калі чалавек вельмі худы, яму звычайна раець: «Вам, таварыш, неабходна падумаць пра сваё здароўе»... Аднак хударлявасць, гэта даназана навукай, не прыкмета хваробы, і няправільна ўсіх хударлявых залічаць у разрад хворых.

Не магу не ўспомніць пра такі выпадак з практыкі. Нядаўна да нас у клініку звярнулася маці траіх дзяцей. Старэйшай дачцэ — 18 гадоў. Маці скардзілася, што дачка ёй здаецца вельмі худой. Іншыя, маўляў, у яе ўзросце вы-

глядаюць гэтакімі пампушкамі. Але маці памылалася. Нягледзячы на хударлявасць, дзяўчына развівалася зусім нармальна. У вучобе яна таксама паспявала.

Схудненне звязана з многімі працэсамі, якія адбываюцца ў арганізме. Часцей за ўсё яно бывае вынікам таго, што чалавек, расходуючы шмат энергіі, недастаткова папаўняе яе.

Спаўнемся на просты жыццёвы прыклад. Вы ўсталі раніцай і слаба паелі. На рабоце ў вас не было магчымасці падмацаваць свае сілы. Толькі злёгку «перакусілі» ў буфетце. Дадому вярнуліся падвечар і амаль не дакрануліся да абеду — няма апетыту. Што ж адбылося? У выніку беспарадкавага прыёму ежы цэнтр, які кіруе страваваннем, размешчаны ў пэўным адзеле галаўнога мозгу, аказваецца ў падаўленым стане. Выдзяленне страўнікавага соку і іншых стрававальных ферментаў затармазілася. А калі мала ферментаў, якія адыгрываюць вялікае значэнне ў страваванні і засваенні ежы, у кроў не паступае патрэбная колькасць пажыўных рэчываў. І чалавек пачынае худзець...

Што ж трэба рабіць, каб гэтага не адбылося?

Вельмі важна прытрымлівацца распарадку дня і прымаць ежу ў пэўны час. Асобам з паніжаным апетытам рэкамендуем разнастайную ежу: яна павінна складацца з гародніны і фруктаў, мяс-

ных і малочных прадуктаў, хлеба і мучных вырабаў.

Вельмі вялікае значэнне мае правільнае чаргаванне працы і адпачынку. Спаць трэба не менш 8 гадзін у суткі.

Беспарадкавае харчаванне, аб якім ужо ішла гутарка, асабліва небяспечна для дзяцей. Дзіцячы арганізм, як вядома, увесь час расце. Яму патрабуецца будаўнічы матэрыял, таму ў харчаванні павінны быць фрукты, ягадныя сокі. Дзіцяці добра таксама прыгатаўляць стравы з морквы, капусты.

Асабліва карысная свежая капуста, з якой заўсёды можна прыгатаваць смачную, пажыўную страву.

Да гэтага часу мы гаварылі аб прычынах схуднення, якія залежаць ад нас саміх. Але здараецца і так: чалавек худее, нягледзячы на правільнае харчаванне. Схудненне пачынаецца і ў выніку хуткага згарання вугляводаў, тлушчаў, бялкоў. Гэта назіраецца пры парушанай функцыі некаторых залоз унутранай сакрэцыі. У такіх выпадках лепш за ўсё неадкладна звярнуцца да спецыяліста — урача-эндокрынолага.

І. ДАНИЛАУ,

кандыдат медыцынскіх навук.

ДЛЯ ТЫХ, ХТО ПРАЦУЕ СТОЯЧЫ

Хто доўга стаяў у час работы, павінен рабіць практыкаванні лежачы або сядзячы, а ў асобных выпадках — стоячы на каленях.

Першае практыкаванне. Кладзіцеся плазям на падлогу. Калі вы вельмі стоміліся, то спачатку паляжыце спакойна, заплюшчыўшы вочы. Затым паступова расслабце адну частку цела за другой. Пры гэтым дыхаць трэба свабодна. Гэта не цяжка, і, працягваючы практыкаванне, вы ўбачыце, як гэта лёгка даецца і як добра сябе адчуваецца пасля такога расслаблення.

Другое практыкаванне. Сагнуце ногі ў каленях, каб пазваночнік свабодна ляжаў на падсцілку. Не забудзьце пры гэтым зрабіць выдых. Прыцісніце да падсцілкі грудныя пазванкі адзін за другім да лапатак. Прыпадзіце тулава ад клубоў да лапатак і расхістайце яго, папераменна прыпадзімаючы і апускаючы пазваночнік на падсцілку.

Практыкаванне трэцяе. Лежачы на спіне, паспрабуйце павольным узмахам закінуць ногі за галаву, каб наскі дакрануцца да падлогі. Не цісніце падбародкам на грудную клетку. Адваротным рухам апусціце ногі. Дайшоўшы да сядзячага становішча, выраўняйце пазваночнік, падзімаючы рукі. Затым нахіліце тулава і рукі над нагамі (плечы не выцягваць). Прабавіце гэта практыкаванне некалькі разоў у павольным тэмпе, пры гэтым рабіць поўныя выдыхі.

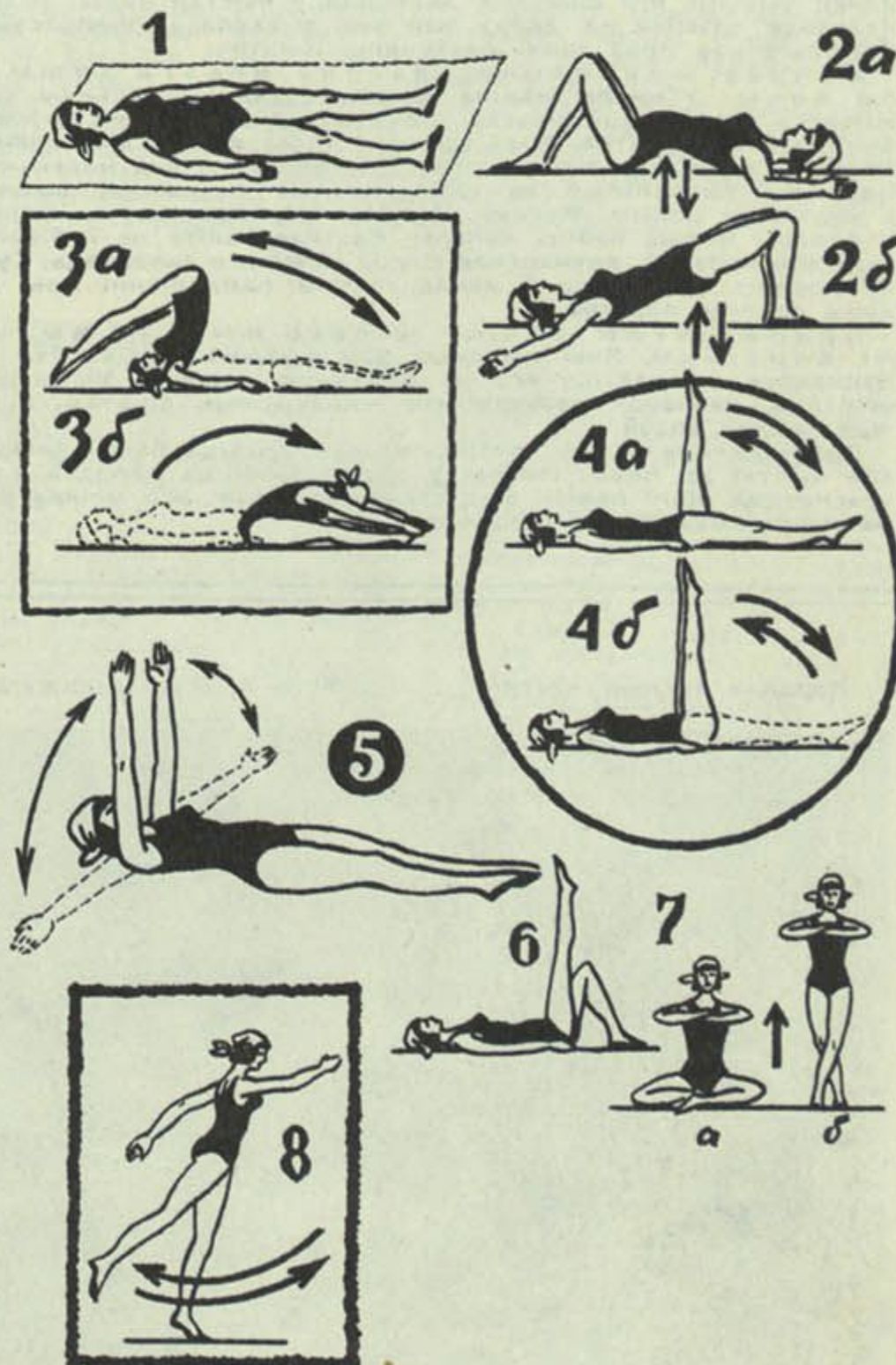
Практыкаванне чацвёртае. Лежачы на спіне, адну нагу падзімайце над падлогай. Сачыце, каб таз не прыпадзімаўся над падсцілкай, а нагу падзімайце з дапамогай брушных мышцаў. Затым паступова апусціце выцягнутую нагу і расслабце мышцы клубы і галёні. Тое ж прабавіце і другой нагой. Практыкаванне выканайце некалькі разоў.

Практыкаванне пятае. Лежачы на спіне, разведзіце рукі ў бакі, далонямі ўверх, зрабіце павольны выдых. Выцягніце рукі і пальцы. Пры гэтым свабодна выцягвайце ўсё цела. Падняўшы рукі над галавой, зрабіце ўдых і, апускаючы рукі, павольны выдых.

Практыкаванне шостае. Практыкаванне выконвайце лежачы на спіне. Сагнуце ногі ў каленях. Падзімайце адну нагу пад прамым вуглом да падлогі, пры гэтым вам актыўна памагаюць брушныя мышцы. Рух павінен зыходзіць ад пахвіны і ягадзіц. Затым адразу расслабце калена так, каб нага сагнулася і затрэслася. Тазасцягнавы сустав застанецца нерухомым. Тое ж прабавіце другой нагой. Затым, расслабіўшы ногі, апусціце іх на падлогу. Расслабце галёні, якія перагружаны пры стаянні.

Практыкаванне сёмае выконвайце сядзячы на падлозе. Сядзем па-турэцку, прысоўваючы ступні як мага бліжэй да сябе, а калені адсоўваючы як мага далей. З гэтага становішча падзімайцеся не абпіраючыся на рукі, а счыраваўшы іх на вышыні плячэй. Спачатку, устаючы, можаце злёгку трымацца за ручку дзярэз. Сачыце, каб пры гэтым таз не выпучваўся назад. Падзімайцеся паступова, выстаўляючы таз уперад. Рух тулава павінен зыходзіць ад «цэнтральных» мышцаў пры апоры на ягадзіцы.

Практыкаванне васьмае. Паспрабуйце, правільна стоячы, раскалыхаць адну нагу. Калі мы выстаўляем таз уперад — нага выносіцца ўперад, а пры адваротным руху таза яна адштурхоўваецца назад. Пры раскалыхванні нагі тулава павінна не прагінацца ў клубы, а прыстасоўвацца да руху таза. Пры гэтым руху тулава прыгожа выцягваецца ўперад, а пры выкіданні нагі, злёгку прыгнуўшыся, робіце нахіл.

РАІЦЬ ЧАСОПІС СИЛУЭТ

САМАЕ ВАЖНАЕ — АКУРАТНАСЦЬ

Каб адзенне захоўвала сваю форму, не кідайце яго на спілку крэсла і не вешайце на вешалку. Прышоўшы з вуліцы, адразу ж павесце паліто або сукенку на плечкі і зашпіліце іх. Важна, каб плечкі адпавядалі форме адзення і былі якраз па даўжыні. Кароткія плечкі выцягнуць плечы, доўгія — зробіць умяціны ў рукавах, значыць абодва сапсуюць адзенне. Сукенкі з вялікім выразам гарлавіны саблізгаюць з любых плечкаў, для іх плечкі трэба абцягнуць тканінай.

Не вешайце адзенне адразу ж у шафу, на некаторы час вывесце яго на дварэ або праветрыце ля адчыненага акна. Памятайце, што арганізм выдзяляе на працягу

дня праз скуру цэлы літр адходаў, нават тады, калі чалавек не працуе. З вуліцы і з работы дадому заносіцца пахі тытуню, бензіну, пылу і г. д. У шафе ўсё гэта складзе сумесь, да якой іншы раз прымешваюцца і духі членаў сям'і; з цягам часу яна ператворыцца ва ўстойлівы пах, які ўесяца ў сцены шафы і ўбярэцца ў адзенне.

Пры чыстцы шарсцяных рэчаў, калі вы хочаце зрабіць гэта грунтоўна, перш за ўсё ачысціце адзенне шчоткай ад пылу. Абавязкова чысціце ўсе швы і кішэні. Затым выводзьце плямы. Калі адзенне не зусім новае і злёгка запэчана, яго ўсё трэба вычысціць шчоткай, змочанай у вадзе, разбаўленай нашатырным спірта (сталовую лыжку нашатырнага спірту на літр вады). Не вельмі змочвайце адзенне. Пад канец чысціце яго шчоткай, змочанай у чыстай вадзе, потым павесце адзенне на дварэ, каб яно высохла, і прапрасуйце паўвільготнае праз тонкі баваўняны шматок.

Мокрае шарсцяное адзенне нельга сушыць ля печы. У цяпле тканіна траціць сваю натуральную ўласцівасць процістаяць вільгаці, пачынае ўбіраць ваду і заўсёды выглядае неакуратна. Калі вы трапілі на вуліцы пад дождж, павесце мокрае паліто на плечкі, закруціце ў яго маленькую падушку, прышпіліце яе шпількамі на патрэбнай вышыні і зашпіліце паліто. Рукамі надайце яму правільную форму. У рукавы можна набіць паперы. Светлае паліто не набівайце газетнай паперай, друкарская фарба можа яго запэкаць. Сушка павінна адбывацца ў халаднаватым памяшканні пры вялікім даступе паветра.

Прарызінены плашч нельга мыць ні мылам, ні бензінам. Яны шкодныя для рызіны. Калі паліто запэччалася, пакладзіце яго на пральную дошку і вычысціце шчоткай, змочанай разведзеным нашатырным спірта, а потым чыстай вадой.

Прарызіненае паліто таксама нельга сушыць пасля дажджу або чысткі ля печы. Рызіна ў цяпле зробіцца цвёрдай і патрэскаецца. Калі паліто ўжо стала жорсткім, яго можна размякчыць, змазаўшы гліцэрынай.

Першыя лясныя кветкі

Фота А. Рачыцкага.

Калі футравыя рэчы трапілі пад дождж, іх таксама сушаць у халаднаватым памяшканні. У цяпле мокрае футра робіцца крохкім і ламаецца.

Адзенне таксама патрабуе адпачынку. Калі вы носіце яго кожны дзень, без замены, яно хутка становіцца шэрым і непрыгожым, адзенне стамляецца, — гаворым мы. Таму дайце адзенню змену і як належыць праветрывайце яго.

РОБІЦЬ ДРЭННАЕ ЎРАЖАННЕ, КАЛІ...

...дома вы носіце панашанае старое адзенне і абутак, у якіх ужо не адважваецца паказацца на вуліцы. Вучыцеся апрацаваць і дома так, каб заўсёды мець магчымасць адчыніць дзверы нечаканаму гасцю. Для гэтага даволі чыстай, толькі што адпрасаванай баваўнянай сукенкі, на якую пры неабходнасці можаце надзець фартух. Найбольш зручныя для дому сукенкі-халаты, фартухі-халаты, сарафаны, блузы і джэмперы са спадніцай або штанамі і пантофлі.

...бялізна відаць з-пад сукенкі. Калі бялізна відаць у выразе гарлавіны, можна падоўжыць шлейкі камбінацыі; калі з-пад спадніцы, трэба пакараціць шлейкі. Для сукенкі без рукавоў ні ў якім разе нельга кроіць такую вялікую пройму, каб з яе відаць была бялізна.

...на шарсцяной сукенцы прыкметны сляды поту на спіцы і падпахамі. Шарсцяную сукенку чысціць цяжка, таму насіце пад ёй блузку з тонкай тканіны, якая мыецца, або падспінку, а падпахамі — падпашнікі.

...спадніца відаць з-пад паліто. Звярніце ўвагу, каб паліто заўсёды было крыху даўжэй за сукенку.

...адзенне заношана да бляску. Бляск можна ліквідаваць рознымі спосабамі. Месцы, якія пачалі блішчаць, можна 1) прасавать праз мокры шматок пад вялікай парай; 2) пацерці сухой кухоннай солю; 3) пачысціць шчоткай, змочанай у разведзеным нашатырным спірте, а потым у вадзе.

...каўнер паліто або касцюма заношаны. Каўняры можна чысціць шчоткай, змочанай разведзеным нашатырным спірта. Можна таксама пацерці спірта, да якога дададзена крыху солі. Чыстка бензінам пакідае на адзенні падцёкі. Каб іх пазбегнуць, карыстаюцца сумессю бензіну з эфірам. Эфір хутка выпараецца, і падцёкі не паяўляюцца.

НЕКАЛЬКІ СЛОЎ ПРА ПАНЧОХІ

Перад носкай памыйце новыя панчохі ў цёплай вадзе, яны стануць мацнейшымі.

Панчохі мойце пасля кожнай носкі. Калі вы носіце капронавыя панчохі, то мыць іх вельмі проста: варта толькі прапаласкаць у халоднай або цёплай вадзе, асцярожна выціснуць праз ручнік і павесіць на вяроўку за насок у халаднаватым месцы. Штодзённае мыццё капронавым панчохам толькі карысна.

Больш тоўстыя панчохі мыюцца ў мыльнай вадзе з абодвух бакоў. Шарсцяныя панчохі мыць і паласкаць у цёплай вадзе, да якой можна дадаць крыху нашатырнага спірту; у ваду для паласкання дастаткова некалькі кропель. Апошняя вада для паласкання можа быць злёгка мыльнай, тады шарсцяныя панчохі будуць мякчэйшымі.

Не насіце капронавыя панчохі ў вельмі гарачае надвор'е. Капронавае валакно не ўбірае вільгаці. Зімой панчохі-паўцінку насіць яшчэ больш шкодна. Да таго ж зусім непрыгожа, калі праз панчошу відаць пасіненыя ад холаду ногі.

КАРЫСНЫЯ ПАРАДЫ • КАРЫСНЫЯ ПАРАДЫ

СВЯТОЧНЫ СТОЛ

Вы рыхтуецеся да святочных дзён. Гэта — кляпатлівая справа.

Мы хочам даць вам некалькі практычных парад, асабліва маладым гаспадыням.

Стол па магчымасці сервіруйце аднолькавым начиннем, пасудай аднастайнага фасону і расфарбоўкі.

Для кожнага члена сям'і і гасця пастаўце мелкую сталовую талерку, на яе — закусачную, а з левага боку ад яе — піражковую.

Кожную страву старайцеся пакласці так, каб яна не закрывала поўнаасцю борцікі талеркі.

Закускі размясціце ў розных месцах стала.

Гарніры падбірайце па магчымасці маляўнічыя, яркія, каб яны надавалі стравам прыгожы выгляд.

Асабліва старанна трэба захоўваць дазіроўку спецыяльнай прыпраў.

У стравы, у склад якіх уваходзяць вэнджаныя прадукты, салёныя грыбы і агуркі, соль рэкамендуецца даваць маленкімі дозамі.

Робячы салату, памятайце, што яе смак залежыць не толькі ад асноўных прадуктаў, але і ад запраўкі. Для афармлення салаты выкарыстоўвайце лісточкі салаты, яленіва пяташкі і сельдэрэю, памідоры, моркву, яйкі, фруіты. Гародніну кладзіце асцярожна, каб яна не пакрышылася.

Перш чым адкрываць кансервы, бляшанкі пратрыце. Змесціва бляшанкі прыгожа пакладзіце на талерку.

Каўбасу наразаіце наўскасяк.

Не трэба падаваць стравы вельмі гарачымі.

птушка, адвараны язык, вэндліна. Прадукты пасля цеплавой апрацоўкі (смажання, варкі) астудзіце, а затым нарэжце навалачкамі вагой па 20—25 грамаў. На блюда пакладзіце навалачкі мясных прадуктаў (у розных спалучэннях), язык можна скруціць у трубочку, побач букецікамі пакладзіце гарнір — марынаваныя або свежыя памідоры, капусту-правансаль, сечанае жэлье; аформіце лісцем злленай салаты або зяленівам пяташкі.

Асобна ў соусніку падаіце маянэз або соус-хрэн.

Цыляціны 200 г, вэндліны 130 г, ростбіф 200 г, гарніру гатовага 200 г, маянэзу 140 г, памідораў 4—5 шт., салаты 4—5 лісточкаў, або 2—3 галінкі зяленіва.

БІФШТЭКС ПА-КУБІНСКУ

Падрыхтаваную выразку злёгку адбіце, надаўшы ёй форму біфштэксу. Пасыпце соллю, нашпігуйце часнаком, а затым замарынуйце ў лімонным соку, паставіўшы на 3—4 гадзіны на холад. Смажце біфштэкс на гарачым тлушчы. Пры падачы на біфштэкс пакладзіце рэпчатую цыбулю, нарэзаную колцамі, паліце мясным сокам, які выдзеліўся пры смажэнні.

На гарнір падаюць рыс. Перад варкай яго абварваюць, старанна зліваюць ваду, зноў кладуць у падсолены вар, даюць масла і вараць у закрытай пасудзе да гатоўнасці (не памешваючы).

Выразкі 800 г, цыбулі рэпчатой 2—3 шт., соль, лімон, часнок, маргарыну 1 ст. лыжка.

БУЛЬБЯНЫЯ ЗРАЗЫ З МЯСАМ

Абабраную бульбу адварыце ў падсоленай вадзе, падсушыце і гарачай пратрыце. Дадаіце сырыя яйкі, соль і старанна перамяшайце. Зрабіце кружкі. На сярэдзіну кожнага пакладзіце фарш, сфармуіце зразы, запаніруйце іх у сухарах і абсмажце.

Для прыгатавання фаршу мяса, ачышчанае ад касцей і сухажылляў, нарэжце на кавалкі і абсмажце ў тлушчы да паўгатоўнасці, затым дадаіце бульбу і тушыце да гатоўнасці. Тушанае мяса і пасераваную рэпчатую цыбулю прапусціце праз мясарубку.

На булёне, што атрыманы пры тушэнні мяса, падрыхтуйце соус, у які дадаіце соль, перац і зяленіва пяташкі; гэтым соусам запраўце фарш.

Бульбы 1 кг, яйка 1 шт., сухароў 2 ст. лыжкі, ялавичыны 600 г, цыбулі рэпчатой 2—3 шт., маргарын сталовы, мукі пшанічнай 1 чайная лыжка, спецыя.

ЦЭПЕЛІНЫ З МЯСАМ

Сырую бульбу надзярыце і выцісніце. Змяшайце яе з пратэтай адваранай бульбай (1/3 частка). Дадаіце соль і добра перамяшайце.

Мяса прапусціце праз мясарубку, змяшайце з нарэзанай рэпчатой цыбуляй, прыправамі, соллю і старанна перамяшайце.

З бульбянай масы зрабіце кружкі, на сярэдзіну кожнага

пакладзіце мясны фарш і надаіце цэпелінам авальную форму.

Пакладзіце іх у падсолены вар і варыце 20—25 мінут да гатоўнасці. Гатовыя цэпеліны дастаўце з вады і падавайце (па два на порцыю) са скваркамі.

Бульбы 1,5 кг, ялавичыны 400 г, цыбулі рэпчатой 100 г, сала 100 г, соль, прыправы.

„СНЯЖКІ“ Ў ВАНІЛЬНЫМ СОУСЕ

У добра астуджаныя і збітыя бялкі пакласці цукровую пудру, лімонную кіслату і добра размяшаць. Падрыхтаваную бялковую масу, у выглядзе шарыкаў або клёцак, дэсертнай або сталовай лыжкай апусціце ў вар так, каб яны не зліпаліся. «Сняжкі» вараць на працягу 3—5 мінут. Гатовыя «сняжкі» асцярожна дастаць шумоўкай на сіта; пасля таго, як сцячы вада, раскласці іх у крэманкі або салатніцы і заліць салодкім ванільным соусам; можна падаць «сняжкі» з фруітова-ягаднымі салодкімі соусамі.

«Сняжкі» можна варыць у кіпячым малаце; пасля варкі малако выкарыстоўваюць для малочнага соуса.

Яек (бялкі) 2 шт., цукру 20 г, ваніліну 0,05 г, або ванілі 1/10 палачкі, кіслаты лімоннай 0,1 г; для соуса: малака 100 г, яек (жаўткі) 1 шт., цукру 20 г, цукровай пудры 5 г, мукі 2 г.

ВІНЕГРЭТ ПА-ЯРАСЛАЎСКУ

Вараныя бульбу, моркву, бурак, яйка, салёныя агуркі і варанае мяса (палавіну нормы) нарэжце дробнымі роўнымі кавалачкамі, запраўце маянэзам, перамяшайце і пакладзіце гаркай. Навокал пакладзіце кавалкі варанага мяса, нарэзанага трохвугольнікамі. Аформіце зяленівам і фігурна нарэзанай гароднінай.

Бульбы 3—4 шт., морквы 2—3 шт., буракоў 2 шт., яйка 2 шт., агуркоў 2—3 шт., мяса 200 г.

АСАРЦІ МЯСНОЕ

У склад гэтай стравы павінна ўваходзіць не менш трох відаў мясных прадуктаў і птушкі: смажаная цыляціна і свініна, ростбіф, смажаная хатняя

Красавік... Вясна, сонца... Яно радуе нас, але і прыносіць нямала клопатаў. Многія баяцца, што яго праменні кінучы «пырскі» вяснушак на іх твары. Але не турбуйцеся дарэмна. Пра вас загадзя паклапаціліся парфумеры краіны — стваральнікі цудоўных ласьёнаў, крэмаў, мыла, пудры і духоў. Зараз у магазінах ёсць вялікі выбар розных касметычных сродкаў, створаных з прымяненнем біялагічных актыўных рэчываў, якія стымулююць жыццядзейнасць скуры. Апрача вітамінаў, гармонаў, амінакіслот і іншых стымулятараў, у касметыцы выкарыстоўваюцца таксама рэчывы, якія дэзінфікуюць, тانیруюць скуру і садзейнічаюць яе ачышчэнню.

Крэм «Луч» засцерагае скуру ад шкоднага ўздзеяння ультрафіялетавых прамянёў. Ён прызначаны не толькі для жанчын, якія жадаюць пазбавіцца ад вяснушак на твары, але і для курортнікаў, што дабіваюцца роўнага, прыгожага загару. Адапавядаючы гэтым патрабаванням, крэм «Луч» разам з тым незамынімы для рабочых, у прыватнасці, будаўнікоў, якія працуюць на адкрытым паветры. Гэты крэм засцерагае ад апёкаў сонца, а таксама ад утварэння пігментных плям.

А калі вяснушкі ўсё ж з'явіліся? Тады трэба адбіліць або адлушчыць скуру. Для адбелвання добра праціраць скуру

ВЯСНОВЫ КЛОПАТ

твару 1—2 разы на дзень сокам лімона або чырвоных парэчак. Можна некалькі разоў на дзень змазваць вяснушкі сокам свежага агурка або сумесцю соку лімона і сталовага воцату ў роўных частках. У мэтах адлушчвання ўжываюцца спецыяльныя мазі (па прызначэнню ўрача) і крэмы: «Молодость», «Чистотел», «Весенний», якія змяшчаюць у сваім саставе белую асадачную ртуць. (Людзям, у якіх хворыя ныркі, цяжарным жанчынам і кормячым маці гэтымі крэмамі карыстацца нельга.)

Больш моцна лушчыцца скура ад ужывання маскі з буры: чайную лыжку буры развесці вадой да атрымання кашкі; накіласці яе на твар і пакінуць да поўнага высыхання, а затым змыць вадой. У час лушчання трэба часцей прыпудрываць скуру, а пасля адлушчвання добра змазваць твар адным з пажыўных крэмаў на ноч. Удзень карыстацца ахоўнымі крэмамі.

Крэм «Угрин» мае дэзінфікуючыя ўласцівасці, супакойвае раздражненне скуры твару, ачышчае яе ад кропкавых вугроў.

Асаблівай папулярнасцю карыстаюцца ў жанчын крэмы «Алоэ», «Восторг» і «Люкс» для сухой скуры твару і «Маска» для тлустай скуры.

Крэм «Восторг» для сухой скуры твару змяшчае комплекс

вітамінаў А, Ф, Е. Ён надае скуры эластычнасць і прадукцыю заўчаснае ўтварэнне маршчын.

Крэм «Идеал» змяшчае ў сабе вітамін Ф. Што гэта такое? У раслінным масле ёсць кіслоты, якія пераадыджаюць адкладанню на сценках крываносных сасудаў халестэрынавых бляшак, дапамагаюць змагацца з атэрасклерозам і іншымі сасудзістымі захворваннямі. Адну з такіх кіслот — ліпалевую — і ўваля ў крэм «Идеал». Кіслата называецца вітамінам Ф. Разам з крэмам вітамін трапляе ў скуру і засцерагае яе ад старэння. Між іншым, гэты крэм аказвае, як відаць, і агульны дабратворны ўплыў на арганізм. Вітамін Ф трапляе ў лімфу і разносіцца па ўсяму арганізму.

Паклапаціліся нашы парфумеры і пра людзей, якія па роду сваёй работы маюць справу з кіслотамі, хімікатамі і іншымі рэчывамі, што дрэнна ўплываюць на скуру рук. Крэм «Силиконовый» засцерагае скуру ад раздражнення. Па сваіх уласцівасцях блізка да яго крэм «Защитный». Ён таксама засцерагае скуру рук жанчын, занятых хатняй гаспадаркай, ад шкоднага дзеяння вады.

Новае мыла «Сульсеновое» добра дзейнічае пры такіх распадаўджных захворваннях скуры галавы, як себарэя, сверб і выпадзенне валасоў.

ЗЯЛЁНЫЯ ФІРАНКІ

Летам прыемна адпачываць на балконе, апавітым зелянінай, якая стварае цен, прахалоду і ўтульнасць. Кожны балкон можна ператварыць у «паветраную» зялёную альтанку.

Важна правільна падабраць кветкі і ўмела пасадзіць іх. Першая ўмова — садзіць не густа. Вельмі добра выглядае на балконе вінаград. Яго прыгожа ачэрчанае лісце незаменна пры афармленні балконаў і абрамленні вокнаў.

Прасцей вырасціць аднагадовыя павойныя расліны, лепшымі з якіх з'яўляюцца: гарошак пахучы, настурцыя павойная, боб турэцкі.

Са знадворнага боку скрыні звычайна садзяць ампельныя расліны. Асартымент раслін для падобных пасадак вельмі разнастайны. Найбольш прыгожыя сцяблы настурцыі куставой, якія звісаюць уніз, пятуніі балканнай, фуксіі, што сцэлеца. У наступным радзе скрынкі высаджваюць кветкавыя расліны сярэдняй вышыні. Трэба аддаваць перавагу аднагадовым раслінам, якія доўга і добра цвітуць.

Для ранніх веснавых пасадак найбольш прыдатныя незабудкі, віёла, прымула, маргарыткі,

нарцысы, крокусы, сцілы. Цвітуць яны з пачатку мая да сярэдзіны чэрвеня.

На змену веснавым кветкам высаджваюць ляўкоі, гладыёлы, алісум, рэзеду, гваздзіку, сальвію.

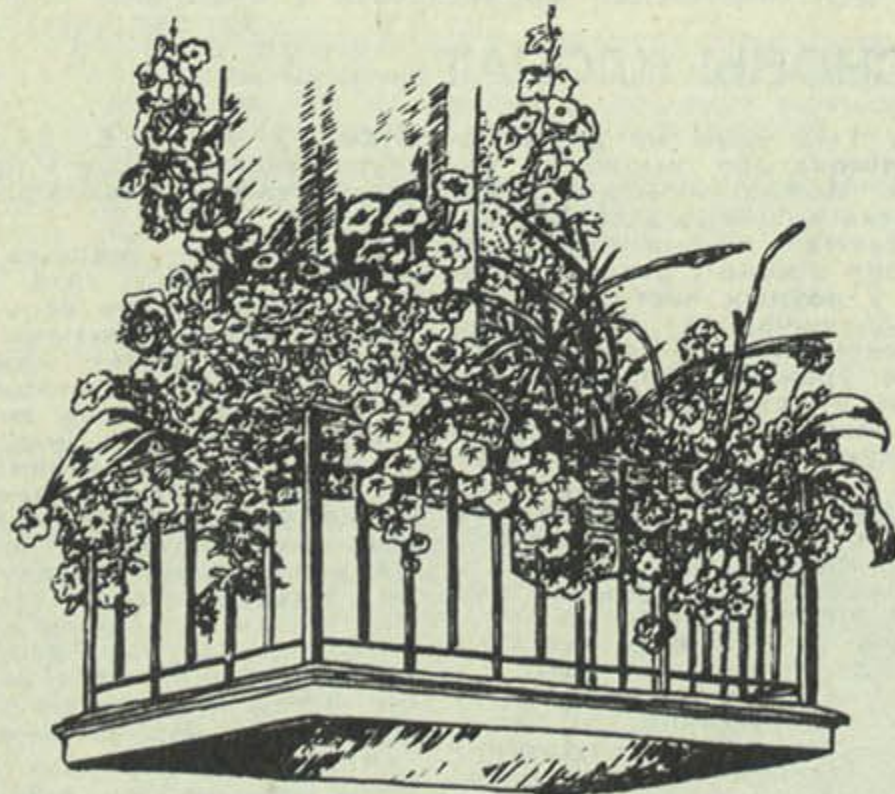
Для асенніх пасадак выкарыстоўваюць астры кітайскія.

Прыгожа выглядаюць аднатонныя пасадкі ярка-чырвонага колеру (герань); пры змешаных пасадках трэба падбіраць гарманічныя спалучэнні (аранжавага з сінім — настурцыя з геліятропам і інш.). Важна таксама пры падборы раслін ўлічваць асветленасць балкона. У паўценістых месцах добра растуць бягоніі клубневая, аксаміткі, табак пахучы, традэсканцыя.

Усе пералічаныя расліны добра развіваюцца ў скрынцы, вышыня і шырыня якой 25—30 см, а даўжыня не менш 1 м. У скрынках меншых размераў хутка перасыхае зямля.

Скрынкі запаўняюць свежай рыхлай сумессю пажыўнай зямлі, якая не была ва ўжыванні. Падрыхтоўваюць пажыўную сумесь з 1 часткі дэбнавай, 1 часткі кампаставай або лісцевай зямлі і 1 часткі пяску.

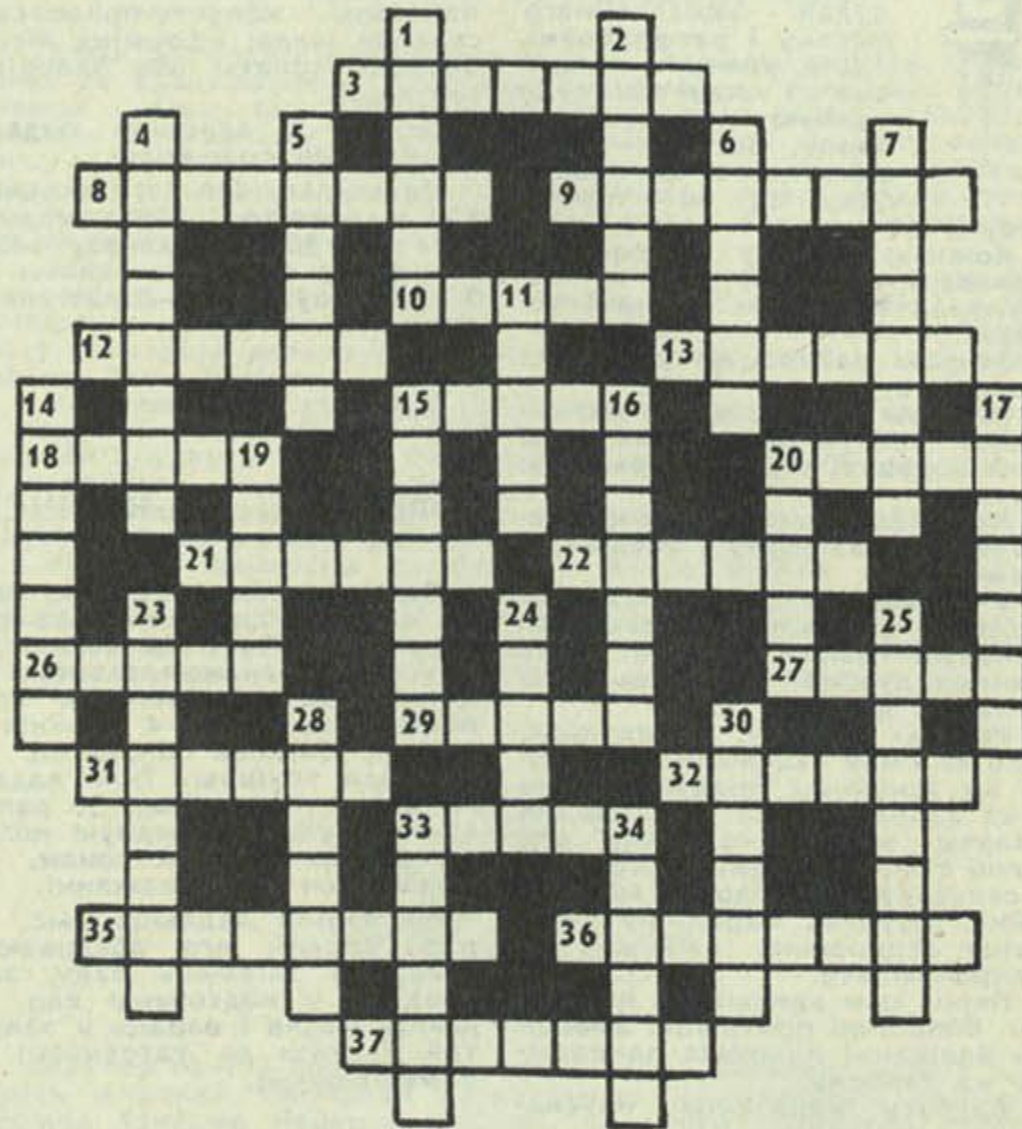
У дне скрынкі павінны быць

КРАСВОРД

«Беларуская літаратура»

Па гарызанталі: 3. Аповесць А. Асіпенкі. 8. Дзеючая асоба ў камедыі Крапівы «Хто смеяцца апошні». 9. Персанаж рамана М. Лынькова «Векапомныя дні». 10. Дзеючая асоба ў п'есе Я. Купалы «Паўлінка». 12. Аўтар рамана «Срэбныя росы». 13. Аўтар п'есы «Канстанцін Заслонаў». 15. Партызан з драмы К. Крапівы «Партызаны». 18. Персанаж аповесці З. Бядулі «У дрымучых лясах». 20. Геранія паэмы М. Танка «Янук Сяліба». 21. Драма К. Чорнага. 22. Паэма Я. Купалы. 26. Невялікая п'еса. 27. Дзеючая асоба ў п'есе І. Гурскага «Партыёты». 29. Беларускі пісьменнік. 31. Паэма А. Куляшова. 32. Герой апавядання Я. Брыля «Надпіс на зрубе». 33. Вершаваная аповесць З. Астапенкі. 35. Беларуская савецкая паэтка. 36. П'еса Я. Купалы. 37. Аўтар зборніка «Скажы адно слова».

Па вертыкалі: 1. Аповесць А. Карпюка. 2. Беларускі савецкі паэт. 4. П'еса І. Гурскага. 5. Герой паэмы Я. Купалы. 6. Герой многіх беларускіх казак. 7. Беларускі дзіцячы паэтка-казачнік. 11. Апавяданне М. Лынькова. 14. Паэма Я. Пушчы. 15. Персанаж аповесці А. Асіпенкі «Паплавы». 16. «Сейбіт бур і змагання» ў аповесці «Дрыгва». 17. Паэма Я. Купалы. 19. Паэма М. Танка. 20. Літаратурны жанр. 23. Драма Я. Міровіча. 24. Герой аповесці М. Лынькова «Баян». 25. Беларускі савецкі паэт. 28. Зборнік вершаў Ул. Хадзікі. 30. Беларускі пісьменнік. 33. Аўтар паэмы «Арлянка». 34. Паэма А. Куляшова.

Склалі Мікалай і Станіслава КУРЫЛЬЧЫКІ.

прасвідраваны адтуліны, на якія накладваюць чарапкі для стварэння дрэнажу, пасля чаго скрынка запаўняецца земляной сумессю, з такім разлікам, каб паверхня зямлі была ніжэйшай за краі скрынкі на 2 см.

У наступныя гады пажадана дадаваць да зямлі некаторай колькасці перагною. У сухія сонечныя дні абавязкова ранішняе і вячэрняе паліванне. Раз-

мяшчэнне раслін у скрынцы залежыць ад велічыні куста. Нізкарослыя расліны размяшчаюць у 3 рады з адлегласцю ў радзе 8—12 см. Больш высокія расліны размяшчаюць у 1—2 рады з адлегласцю ў радзе 15—20 см.

Упрыгожвайце балконы і вокны зялёнымі жывымі фіранкамі!

Людміла КІРЫЛЬЧЫК

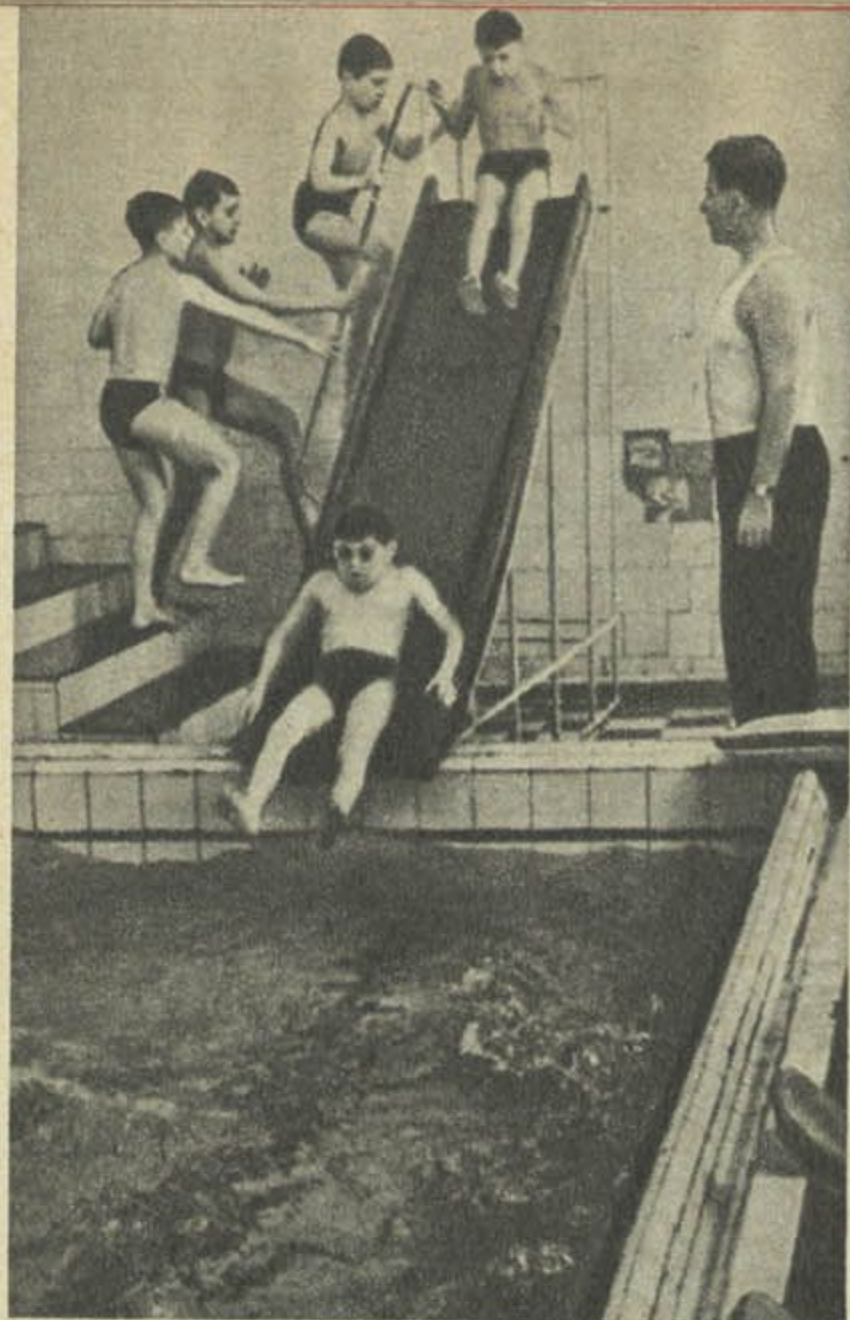
Адказны рэдактар А. П. УС. Рэдакцыйная калегія: М. Н. БАРСТОК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, Т. Ц. ДЗМІТРЫЕВА, М. А. ЖЫДОВІЧ, Р. У. КУДРЭВІЧ, М. М. ТУР, В. І. ФІЛПАВА, В. А. ЧАРНЯУСКАЯ.

АТ 07669.

Журнал «Работница и крестьянка» на беларуском языке. Издание ЦК КП Белоруссии.

Падпісана да друку 2 /IV-64 г. Друк. арк. 3. Аўт. арк. 4. Папера 60×90%. Адрас рэдакцыі: Мінск, Ленінскі праспект, 77.

Тэлефоны: адказн. рэдактара—3-17-51. адказн. сакратара—3-38-14, аддзелаў прамысловасці, сельскай гаспадаркі і культуры—3-38-24.

...За акном снег, халадэча! А ў рабят — лета!..
 Ах, якое захапленне боўтацца ў цёплай вадзе!..
 Чакайце, чакайце... Дзе гэта? У басейне «Малютка». А знаходзіцца ён у Мінскім спартыўным камбінаце. Больш 200 малых вучыцца тут плаваць, скакаць з вышкі... Вучаць іх вопытныя трэнеры. Дырэктарам гэтай вясёлай школы здароўя з'яўляецца Рыма Пятроўна Войцін.
 Паглядзіце, з якой гордасцю сочаць за «першымі крокамі» будучых плыўцоў іх маці і бабульні.

Фота П. Нікіціна.

74995

15561

